

Onderzoeksvisiting FdR UL 2016-2021 Case study Coherent Privaatrecht (CP)

[CP](#) is breed van opzet en heeft primair de bestudering van het Nederlandse privaatrecht en marktregulering ten doel. Daarbij staat centraal onderzoek naar de interactie tussen het privaatrecht en andere delen van het recht, nationaal en internationaal, en de gevolgen daarvan op de coherentie, cohesie en consistentie van het privaatrecht. In CP wordt onderzoek gedaan door onderzoekers van het Instituut voor Privaatrecht (civiel recht, financieel recht, een deel van jeugdrecht, notarieel recht, ondernemingsrecht), de afdelingen rechtsgeschiedenis en bedrijfswetenschappen, en door rechtseconomen. CP heeft (1) een sterke monodisciplinaire en praktijkgerichte basis van waaruit in toenemende mate (2) maatschappelijke en technologische veranderingen worden onderzocht, (3) wordt samengewerkt en interdisciplinair onderzoek wordt verricht, (4) internationaal wetenschap wordt bedreven en gepubliceerd. Ook wordt (5) in de organisatie aandacht besteed aan publicatiecultuur en het delen van kennis. Deze vijf punten zullen hierna worden toegelicht, waarna zal worden afgesloten met een SWOT-analyse en een conclusie.

1. Klassiek monodisciplinair en praktijkgericht onderzoek

In CP wordt van oudsher **klassiek monodisciplinair juridisch-dogmatisch onderzoek** verricht. Naast artikelen in gerenommeerde tijdschriften worden regelmatig gepubliceerd: monografieën (bijv. Van Boom 2020 over [privaatrecht en markt](#), Castermans & Krans 2019 over [samenloop](#), Van Es 2020 over [vruchtgebruik](#), Mak 2020 over [legal pluralism](#), Visser e.a. 2019 over [auteursrecht](#)), preadviezen (Van Boom 2019 over [normativiteit](#), Castermans 2017 over [barmhartigheid](#) & 2021 over [aansprakelijkheidsrecht](#), Haentjens 2020 over [COVID-19](#) als stresstest voor het insolventierecht, Rank 2018 over [betalingsverkeer](#) en 2021 over [arbitrage in financiële geschillen](#)) en Asser-delen, gezaghebbende commentaren op het privaatrecht (Asser-Hijma 2019 over [koop](#), Asser-Houben 2019 over [onbenoemde overeenkomsten](#) en Rank werkt aan een Asser over betalingsverkeer). Er werden in de visitatieperiode 8 Meijers PhD posities toegekend aan CP'ers (Demper, Kokorin, Lubbers, Mannan, Mauer, Nuninga, Sheikhattar, Tegelaar), al dan niet met behulp van matching. Ook zijn er veel proefschriften verdedigd: maar liefst 41 (t.o.v. 26 in de vorige visitatieperiode). Verder zijn veel CP'ers redacteur of vaste medewerker van gerenommeerde tijdschriften en lid van overheidscommissies. Regelmatig winnen CP'ers **prijzen** voor hun onderzoek, waarbij m.n. de promovendi en jonge onderzoekers in positieve zin opvallen, bijv. Daalder ([Ted Meijers](#) 2019, [Premio della Corte costituzionale italiana](#) 2019, [Johannes Cornelis Ruigrok](#) 2020), De Graaff ([NJV](#) 2016), Kokorin ([III](#) 2020), Nuninga ([NJV](#) & [NTBR](#) 2019). En CP'ers hebben drie keer op rij de facultaire Van Wersch Springplankprijs (als gedeeld 1^e) gewonnen: Van Uden ([oversecurering](#) 2019), Veldt ([productnormen](#) 2020), Pool ([faillissementsrecht](#) 2021).

In het onderzoek is de **wisselwerking tussen theorie en praktijk** sterk: veel CP'ers komen uit de praktijk (ca. 18 onderzoekers), werken in de praktijk (ca. 9) of zijn rechter-/raadsheerplaatsvervanger, arbiter of tuchtrechter (zo'n 17) – zie bijlage I voor een compleet overzicht. Daarnaast geven leden van CP zeer regelmatig juridisch postacademisch onderwijs (waaronder in Leidse [JPAO](#) cursussen zoals [contracteren](#), [herstructureringsdeskundige](#) en [Leiden Law Lunches](#), en in 8 [Grotius-opleidingen](#)) en schrijven hand- en studieboeken voor de praktijk en het onderwijs (o.a. [Compendium Financieel Recht](#) (Haentjens, Raas, Rank), [Tekst & Commentaar](#) & Studiereeks Burgerlijk Recht (delen onder redactie van o.a. [Hijma](#), [Krans](#), [Vriesendorp](#)). Ook de banden met de **rechtbank Den Haag** zijn goed. CP'ers geven er

regelmatig lezingen om hun onderzoeksresultaten met de praktijk te delen en daaraan te toetsen, rechters geven vaak gastcolleges en de rechtbank sponsort een [leerstoel](#) (Ahsmann 2011-19, Hartendorp vanaf 2019). Tot slot zijn enkele CP'ers bestuurder van **arbitrale instituten**: [LCIA](#) (Van Haersolte-van Hof) en [P.R.I.M.E. Finance](#) (Rank)

2. **Maatschappelijke en technologische veranderingen**

Binnen CP wordt belangrijk onderzoek verricht naar **maatschappelijke thema's**. Denk bijv. aan het werk van Castermans (preadviezen over [barmhartigheid](#) 2017 & Scheltema-lezing over wat het bestuursrecht n.a.v. de [toeslagenaffaire](#) kan leren van het privaatrecht 2021), die samen met collega's elk jaar de [Leiden Law Clinic](#) verzorgt waarin zij met een groep Leidse [honours college law](#) studenten op verzoek van en in opdracht van een maatschappelijke organisatie onderzoek doen, bijv. naar de [aanspraak op water voor kinderen](#). Ook worden er artikelen met studenten geschreven, bijv. Koster over [mensenrechtenschendingen bij illegale mineralenhandel](#) en Van der Rest in een [tweeluik](#) over [genderprijdiscriminatie](#) bij kappers. Denk verder aan onderzoek naar duurzaam ondernemen (De Groot, Jansen, Koster, Van Oostrum, Wuisman) en sustainable finance (Ohnesorge, Raas, Rogge), corporate governance (De Groot, Jansen, Koster, Nijland, Wuisman), het voorkomen van onnodige faillissementen door herstructurering (Boon, Vriesendorp), de aanpak van faillissementsfraude (Pool, Vriesendorp), de bescherming van beleggers (Raas) en betalingstransacties en vermogensscheiding (Rank). Over COVID-19 werd ook nationaal en internationaal gepubliceerd, bijv. over 'civil courts coping with [COVID-19](#)' (Krans e.a. 2020) en in het preadvies '[COVID-19](#) als stresstest voor het insolventierecht' (Haentjens e.a. 2020). Zie voor een overzicht van alle COVID-publicaties bijlage E. Ook wordt regelmatig extern gefinancierd onderzoek over actuele thema's gedaan, bijv. jeugdrecht voor het WODC (vaak samen met pedagogische wetenschappen (FSW), bijv. in het WODC-rapport van Bruning e.a. over de [procespositie van minderjarigen](#)), ondernemingsrecht naar [corporate governance](#) (De Groot, Jansen, Koster, Lycklama à Nijeholt, Nijland, Strohmaier, Verdoes) en civiel recht op verzoek van de Stichting Onderwijsgeschillen naar [geschillenbeslechting in het onderwijs](#) (Voskamp). Op het gebied van financieel recht werden het MvF, DNB en AFM geadviseerd over de wettelijke kwaliteitsrekening (Rank, deels met Haentjens), en op het gebied van het gezondheidsrecht adviseerde Sombroek-van Doorm de Gezondheidsraad twee keer over [kindervaccinaties](#). Verder wordt binnen CP in toenemende mate onderzoek gedaan naar **technologie en privaatrecht** (De Graaf, Haentjens, Heidary, Kokorin, Mak, Mannan, Noort, Van Staalduinen, Veldt, Wuisman), waaronder naar AI, blockchain (crypto's, smart contracts), e-commerce en platformen, en met het LUMC en [NeLL](#) naar eHealth (De Graaf, Sombroek-van Doorm, Van Staalduinen), en bijv. ook naar een [centraal aandeelhoudersregister](#) als opstapje voor digitalisering van aandelen (Zaman e.a.).

3. **Samenwerking en interdisciplinair onderzoek**

De **samenwerking** van civilisten, ondernemings- en faillissementsrechtjuristen met psychologen, bedrijfs- en organisatiewetenschappers resulteert in toenemende mate in gezamenlijk, vaak ook empirisch onderzoek. Daaruit is het [BLRN](#) (Business & Law Research Network) ontstaan waarin juristen in samenwerking met bedrijfswetenschappers, economen en psychologen interdisciplinaire vraagstukken over het ondernemings- en insolventierecht onderzoeken. Ook tussen de overige afdelingen die in CP zitten wordt regelmatig samengewerkt. Zo wordt **promotieonderzoek** vaak vanuit meerdere afdelingen begeleid: Lubbers over beperkte aansprakelijkheid in het zeerecht en Van Uden over rangorde bij

verhaal door faillissementsschuldeisers (beiden Van Boom civiel recht, Koops rechtsgeschiedenis), Michels over de erfrechtelijke positie van het kind in meeroudergezinnen (Huijgen notarieel recht, Punselie jeugdrecht), Pool over de aanpak van faillissementsfraude in de praktijk (Vriesendorp ondernemingsrecht, Pluut bedrijfswetenschappen), en ook met anderen buiten CP: De Graaff over [samenloop in Europees privaatrecht](#) (Castermans civiel recht, Van den Bogaert Europees recht), De Leeuw over [scheiding van zeggenschap en belang in de familiesfeer](#) (Sonneveldt notarieel recht, Lubbers vanuit belastingrecht), Heidary over online prijsdiscriminatie (Pluut & Van der Rest bedrijfswetenschappen, Custers eLaw), Tegelaar over aansprakelijkheid van financiële toezichthouders (Haentjens financieel recht, Den Ouden bestuursrecht) en Veerman over multinationals en normhandhaving (Haentjens financieel recht, Crijns strafrecht). Ook werd door CP met eLaw samengewerkt bij het schrijven van een rapport voor EZK over betalen met persoonsgegevens (Mak, Zwenne 2021). **Interfacultair** wordt door CP'ers met het LUMC en NeLL samengewerkt i.h.k.v. verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid voor eHealth applicaties (De Graaf, Sombroek-van Doorn, Van Staalduinen).

Verder hebben profileringsgebieden, stimuleringsprogramma's en sectorgelden een belangrijke impuls gegeven aan samenwerking binnen en buiten faculteit. In het kader van het profileringsgebied [ILS](#) is multidisciplinair onderzoek gedaan naar data use, online consumer needs, business strategies and regulatory response door civilisten (Van Boom, De Graaf) en bedrijfswetenschappers (Van der Rest) met collega's in de faculteit (Van der Hof & Sears bij eLaw) en de universiteit (psychologen Van den Bos, Dechesne, Van Ooijen). [ELS](#) wordt voornamelijk door CP'ers gecoördineerd (Pluut, Pool, Strohmaier, Veldt) en in dat speerpunt wordt door veel CP'ers onderzoek verricht en een nieuwe generatie empirische juristen opgeleid, o.a. door drukbezochte [ELS Lab Meetings](#) waaraan onderzoekers van binnen en buiten de universiteit deelnemen, van promovendi t/m hoogleraren (betrokken CP'ers zijn bedrijfswetenschappers Noort, Pluut, Strohmaier, civilisten Van Boom, Veldt en promovendi Cornax, Heidary, Pool, Vandenbroucke). In [SAILS](#) wordt vanuit civiel- en ondernemingsrechtelijk en bedrijfswetenschappelijk perspectief (De Graaf, Noort, Wuisman) onderzoek gedaan naar AI. Binnen dat programma wordt samengewerkt binnen de faculteit (Custers, Dechesne bij eLaw & Meuwese bij bestuursrecht) en de universiteit (met o.a. FGGA, FSW, LIACS, LUMC, NeLL) en daarbuiten (TU Delft). De resultaten van het onderzoek worden ingebed in het onderwijs, bijv. in het bachelorkeuzevak [technologie en privaatrecht](#) (De Graaf), een honours college law vak over [algoritmische besluitvorming](#) (De Graaf, Wuisman samen met Custers, Dechesne en Meuwese) en een [minor AI & Society](#) (De Graaf, Wuisman samen met eLaw, bestuursrecht, FGGA, FSW en LIACS).

4. **Internationaal**

CP'ers worden aangemoedigd vaker internationaal te publiceren en dat heeft zijn vruchten afgeworpen: het aantal wetenschappelijke publicaties dat internationaal wordt gepubliceerd is gegroeid met 10% t.o.v. de vorige visitatieperiode. Ook worden binnen CP van oudsher **internationale** onderzoekers aangetrokken, bijv. voor de **leerstoelen** [Anglo-Amerikaans privaatrecht](#) (Cartwright 2007-17, McKendrick vanaf 2017), [vergelijkend en transnationaal BPR](#) (Haazen vanaf 2012) en [arbitragerecht](#) (Van Haersolte-van Hof). Daarnaast bekleedde Haentjens de **TPR-wisselleerstoel** ([UGent](#) 2015-16) en ontvingen wij TPR-wisselleerstoelhouder Vananroye ([KU Leuven](#) 2018-19). Regelmatig verblijven CP'ers voor onderzoek in het **buitenland**, o.a. in Dubai, Florence, Genève, Londen, München, Oxford, Parijs, Rome en Warschau.

Ook participeren CP'ers in belangrijke internationale **onderzoeksgroepen**, bijv. in het [International Handbook on Child Participation](#) (2021, Bruning met 17 landenrapporten), het [ELI Business Rescue Project](#), een EU breed rechtsvergelijkend onderzoek m.b.t. herstructureringsrecht (2014-20, Wessels, Boon, Vriesendorp), de [Grotius-Pothier samenwerking](#) (2014-21, waarvoor diverse subsidies zijn verkregen) met Paris II Panthéon-Assas, Amsterdam (UvA) en KU Leuven m.b.t. verbintenissenrecht (Bentvelzen, Beumers, Castermans, Demper, De Graaff, Haentjens, Hendrikx, Koops, Neekilappillai, Nuninga, Ten Oever, Pannebakker, Ribbers, Van Uden, Verheij), het [New Bank Insolvency Law for China and Europe project](#) waarin bancaire faillissementsrecht van China en Europa met elkaar worden vergeleken (2014-17, Haentjens, Janssen, Wessels) en het [Oxford digital assets project](#) (vanaf 2018, De Graaf, Haentjens, Kokorin) in het verlengde waarvan Haentjens meewerkt aan de herziening van de Unidroit Convention on Substantive Rules Regarding Intermediated Securities.

5. Organisatie

Organisatorisch houden we elkaar op de hoogte en bevorderen we op deze wijze samenwerking. Zo wordt maandelijks een interne **CP-nieuwsbrief** rondgestuurd waardoor CP'ers van elkaar zien wie wat waar publiceert en presenteert, welke prijzen zijn gewonnen en welke subsidiemogelijkheden er zijn. Met gebruikmaking van de nieuwsbrieven wordt jaarlijks een [jaarverslag](#) gemaakt. CP'ers weten elkaar uitstekend te vinden voor gezamenlijk onderzoek. De keren dat de programmacoördinator n.a.v. de [RAF-rondes](#) of daarbuiten samenwerking suggereert, blijkt vrijwel altijd dat de onderzoekers dat al deden of van plan waren. Binnen CP wordt geregeld nagedacht over publicatiecultuur. Zo is in 2019 een middag georganiseerd waarin de **publicatiestrategie** van eenieder in groepen en plenair is besproken met als doel CP'ers zich (meer) bewust te laten zijn van de redenen waarom ze wanneer in welke vorm publiceren. Ook wordt, mede in het licht van **open access**, vanuit auteursrechtelijk perspectief aandacht besteed aan de do's-and-don't's van met name internationaal publiceren. Visser hield daarover in 2020 een lezing en sindsdien verzorgt het Centre for Digital Scholarship (CDS) jaarlijks zo'n lezing. Iedere week vindt een **SCP-lunch** (Studiebijeenkomst CP) plaats, waarin jurisprudentie van de Hoge Raad of eigen onderzoek wordt besproken. Kort na de lunch wordt het besprokene opgenomen in een door promovendi geïnitieerde en georganiseerde **podcast**, [de Leidse Noot](#). Verder zijn **promovendicoaches** actief: U(H)D's die als informele gespreks-/sparringpartners 4 à 5 keer per jaar en desgevraagd één-op-één bijeenkomen om thema's met elkaar te spreken.

SWOT-analyse en conclusie

Sterktes <ul style="list-style-type: none">• sterke monodisciplinaire basis• wisselwerking theorie & praktijk• breed & multidisciplinair van opzet• toename samenwerking• toename internationalisering• door onderzoekers gewaardeerd niveau van wetenschappelijke vrijheid binnen het onderzoeksprogramma	Zwaktes <ul style="list-style-type: none">• t.o.v. 1^e geldstroom weinig financiering uit 2^e en 3^e geldstroom¹• de brede samenstelling van de onderzoeksgroep, met uiteenlopende expertise en vrijheid, kan leiden tot het stellen van vragen over focus
Kansen <ul style="list-style-type: none">• toegenomen samenwerking en internationalisering biedt kansen focus op deelgebieden verder te versterken• kwaliteit onderzoek(ers) biedt goede basis om snel in te spelen op nieuwe ontwikkelingen en 2^e en 3^e geldstroomfinanciering te verwerven	Bedreigingen <ul style="list-style-type: none">• arbeidsmarkt is krap, waardoor het aantrekken en vasthouden van goede onderzoekers lastig kan zijn• tijdsverdeling tussen onderwijs en onderzoek, met name in tijden van COVID-19

Uit het voorgaande blijkt dat in CP vanuit een sterke monodisciplinaire en praktijkgerichte basis in toenemende mate maatschappelijke en technologische veranderingen worden onderzocht, wordt samengewerkt en interdisciplinair onderzoek wordt verricht alsmede internationaal wetenschap wordt bedreven en gepubliceerd. De aanbeveling om, gelet op de breedte van het programma, de focus in de gaten te houden ([Commissie Hammerstein](#), p. 14) is in zoverre opgevolgd dat door de toegenomen samenwerking op deelgebieden meer focus is ontstaan. Tegelijkertijd blijft CP hechten aan de wetenschappelijke vrijheid van individuele onderzoekers om de eigen discipline verder uit te diepen. Daar kiest CP bewust voor om twee redenen. Ten eerste omdat daarmee op zichzelf al een belangrijke bijdrage wordt geleverd aan het wetenschappelijke onderzoek en onderwijs, de praktijk en de samenleving. Ten tweede vanuit de volgende overtuiging: “Sterk multidisciplinair onderzoek vereist ... een sterke onderbouw van de diverse samenwerkende disciplines.” (Commissie Ryngaert, p. 14 en in lijn met het universitaire [Strategisch Plan 2022-2027](#), p. 30). Het blijft zaak ook in toekomstig onderzoek een gezonde balans tussen focus en vrijheid te blijven vinden, in de wetenschap dat ze elkaar versterken, net als onderwijs en onderzoek dat doen. Ook zullen in de toekomst nieuwe samenwerkingsverbanden, waaronder Maks Vici-onderzoeksgroep, voor nieuw élan zorgen.

¹ Naschrift: op 15-3-2022 werd bekend gemaakt dat Mak een prestigieuze [Vici-beurs](#) voor haar onderzoek naar Europees consumentenrecht ontvangt.

Onderzoeksvisiting FdR UL 2016-2021 Case study Criminal Justice (CJ)

Inleiding. Het onderzoeksprogramma Criminal Justice richt zich in de kern op de inhoud en vorm van beslissingen die in de strafrechtelijke keten worden, kunnen en mogen worden genomen op basis van taken en toegekende bevoegdheden. Deze worden telkens gewaardeerd vanuit het perspectief van de democratische rechtsstaat. Beslissingen worden genomen door verschillende actoren in diverse fasen van de strafrechtelijke keten: wetgeving, preventie, opsporing, handhaving, berechting, tenuitvoerlegging van sancties en 'nazorg'. Zij zijn niet alleen chronologisch volgorde, zij kunnen ideaaltypisch tezamen – en in onderling verband, afhankelijkheid, afstemming en evenwicht – ook worden beschouwd als een keten. De ketengedachte brengt mee dat de aan de actoren, met het oog op die beslissingen, toebedeelde taken en toegekende bevoegdheden zijn afgestemd op hun rol in het stelsel als geheel, waaronder mede moet worden begrepen de Europese/internationale rechtsorde.

Aandachtspunten. Het onderzoeksprogramma werd door de Mid Term Review-commissie positief gewaardeerd. De aandachtspunten die de visitatiecommissie Hammerstein (2016) had geformuleerd waren opgepakt, het programma had als geheel aan kracht gewonnen. Aandachtspunten waren het belang van monodisciplinair (juridisch) onderzoek, het richten op de Europese subsidiemarkt en het naar buiten brengen van onderzoeksresultaten voor een breder publiek. Met betrekking tot dat laatste zijn onderzoekers de afgelopen jaren zichtbaar geweest in het maatschappelijk debat over talloze onderwerpen: de uitvoering van sancties, nieuwe wetten, problemen in de Europese Unie en het gebruik van in het oog springende opsporingsmethoden. Diverse publicaties zijn voor het grote publiek geschreven (onder andere door [Cleiren](#)). In 2021 werd besloten criminal justice publiekslezingen te organiseren. Onderzoekers maken met [fact sheets](#) hun onderzoek toegankelijk voor het grote publiek en het werkveld. Het Kennisnetwerk [Victimologie in Nederland](#) is mede opgezet en wordt mede geleid door onderzoekers van het onderzoeksprogramma (Kunst en Van Doorn). Het aantrekken van de Europese onderzoekssubsidies zal bespoedigd worden met de komst van een ervaren facultaire subsidieadviseur. Daar wordt veel van verwacht. Ten aanzien van het type onderzoek is binnen het onderzoeksprogramma ruimte voor een veelheid aan onderzoeksmethoden. Daar wordt ook veel aandacht aan gegeven, in publicaties, lezingen en tijdens seminars. De meerwaarde van het onderzoeksprogramma ligt in het doen van multidisciplinair onderzoek. Het stimuleren daarvan is ook voor de toekomst een belangrijke opdracht van de coördinatoren van het onderzoeksprogramma.

Vier themagroepen. Het onderzoeksprogramma heeft zich in de verslagperiode geconcentreerd rond vier themagroepen: wetgeving/strafbaarstelling; bewijs/waarheidsvinding; bestraffing en crimmigratie. Het kenmerkt zich door zijn multidisciplinaire en interdisciplinaire karakter. Het normatieve kader waarbinnen het onderzoek plaatsvond en waaraan de uitkomsten van onderzoek werden getoetst, werd in het bijzonder gevormd door de begrippen legitimiteit en effectiviteit. Legitimiteit betreft de machtsuitoefening die in overeenstemming is met de kaders, waarden en uitgangspunten van onze immer onvoltooide democratische rechtsstaat en daarmee ook wordt aanvaard door degenen op wie die machtsuitoefening is gericht. Effectiviteit betreft de mate waarin de doelstellingen die met de strafrechtspleging worden beoogd, ook daadwerkelijk worden bereikt. Legitimiteit en effectiviteit zijn concepten die elkaar beïnvloeden. De begrippen staan overigens niet vast, maar vormen zelf ook voorwerp van onderzoek ([dissertatie van Noyon](#) over de relatie tussen publieke opinie en legitimiteit van de strafrechtspleging). Tevens deden nieuwe onderzoeksmethoden, zoals [virtual reality](#) (door Brands, Van Doorn en Jansen), in de verslagperiode hun intrede. Bestaande methoden werden doorontwikkeld en toegepast op [nieuwe thema's](#) (o.a. door Kluin en Blokland).

De themagroepen hebben elk twee trekkers; onderzoekers kunnen zich aanmelden voor deelname aan één of meer themagroepen. Deelname is op vrijwillige basis. De themagroepen komen geregeld bijeen en bespreken lopend (individueel) onderzoek en gezamenlijke projecten.

Wetgeving/strafbaarstelling. In de verslagperiode werd binnen het verband van deze themagroep een aantal stappen gezet. Tot en met de vorige verslagperiode was het onderzoek vooral gericht op criteria voor strafbaarstelling: zowel de toegevoegde waarde daarvan vanuit een juridisch als empirisch perspectief als het verfijnen van de bestaande criteria op bepaalde thema's. In deze verslagperiode werd aan dit thema verder invulling gegeven. Strafbaarstelling vindt plaats in een steeds complexer wordende multidimensionale (horizontale en verticale) juridische context, terwijl bij het strafbaar stellen van gedrag empirische informatie van steeds groter belang wordt geacht.

Het onderzoek is onder andere gericht (geweest) op een heroriëntatie van het materiële Uniestrafrecht op andere belangen dan de klassieke belangen die de Europese Unie beoogt na te streven. Ouwkerk heeft zich hier mee beziggehouden in het kader van een Veni-subsidie, onder meer resulterend in een bijdrage aan het vooraanstaande [Columbia Journal of European Law](#) en haar [oratie](#). Ten behoeve van dit onderzoek ontving zij in 2020 een [Humboldt Research Fellowship](#). Deel van deze heroriëntatie betreft ook het benadrukken van het belang van multidisciplinair onderzoek naar 'Europese' strafbaarstellingen. Daarover vond in 2017 te Leiden een internationale [conferentie](#) plaats en verscheen bij Brill een [bundel](#) met bijdragen van onderzoekers van het programma.

Het thema rechtsbelangen vloeit voort uit de aandacht voor criteria voor strafbaarstelling als onderzoeksthema. Verschillende van deze criteria werden onderzocht, zoals legaliteit ([dissertatie van Altena](#)) en schade en moraliteit, waarbij de nieuwste filosofische en neurowetenschappelijke inzichten worden betrokken ([promotieonderzoek Faassen](#) (Meijers PhD-candidate)). Tegelijkertijd verschoof de aandacht naar het thema rechtsbelangen. Dat blijkt onder andere uit het [preadvies](#) van Ten Voorde voor de Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van Nederland en België over digitale seksuele misdrijven (2016), en meer expliciet uit de [dissertatie van Esser](#) over de strafbaarstelling van mensenhandel. Ook in het [promotieonderzoek van Buruma](#) naar opruiing is aandacht voor dit thema. Cleiren ontving in 2016 een subsidie van het Leids Universiteits Fonds (LUF) voor onderzoek naar rol, potentie en betekenis van rechtsbelangen, waarover in 2021 een [symposium](#) werd georganiseerd.

Centraal in het onderzoek staat telkens het verkrijgen van inzicht in en het waarderen van de wisselwerking tussen uiteenlopende belangen, tussen de nationale en supranationale wetgever (vgl. het [promotieonderzoek van Zoumpoulakis](#) naar harmonisatie en minimumregels), tussen (nationale) wetgever en rechter en tussen strafrecht en andere rechtsgebieden. Ook dat laatste vormde een belangrijk onderdeel van het onderzoek binnen deze themagroep, onder andere blijkend uit onderzoek naar de verhouding tussen bijzonder en algemeen strafrecht ([promotieonderzoek Cnossen](#)), de aanpak van klimaatproblemen ([promotieonderzoek Lopik](#)) en tussen strafrecht en bestuursrecht ([promotieonderzoek Verschaeren](#) en [promotieonderzoek Emmelkamp](#)). Deze onderzoeken betreffen deels ook de wisselwerking tussen formeel en materieel (straf)recht. Publicaties van deze themagroep verschenen onder meer in [Delikt en Delinkwent](#), [European Papers](#) en als [boekhoofdstuk](#).

Bewijs/waarheidsvinding. Deze themagroep richt zich op het identificeren en beantwoorden van fundamentele vragen met betrekking tot de aard en omvang van de strafrechtelijke waarheidsvinding en de validiteit van de daaraan gerelateerde opsporingsmethoden. Veel onderzoek is multidisciplinair.

Ten eerste werd belangwekkend onderzoek gedaan naar de bijdrage en positie van procesdeelnemers aan en in het proces van waarheidsvinding ([dissertatie van Samadi](#) over toezicht en normering van de opsporing). Vermeldenswaardig is ook het promotieonderzoek van Twisk. Als [Meijers PhD-candidate](#) verricht zij onderzoek onder de werktitel 'De interactie tussen procesdeelnemers en forensisch deskundigen in het licht van de waarheidsvinding in het strafproces. Het vergroten of overbruggen van de kloof?'. Relevant is ook het in 2019 door de Europese Commissie geïnitieerde en gefinancierde [CrossJustice](#) onderzoek naar de implementatie van richtlijnen over procedurele rechten in Nederland. Dergelijk onderzoek vond ook plaats naar de [rechten van kinderen in het strafproces](#). De bijdrage en positie van specifieke (proces)deelnemers aan en in het proces van waarheidsvinding, zoals de politie, deskundigen, de rechter en de raadsman, vormde eveneens voorwerp van zowel juridisch als empirisch onderzoek. [Kunst](#) doet ([met anderen](#)) onderzoek naar positie en rol van slachtoffers bij waarheidsvinding. Diens onderzoek beperkt zich overigens [niet](#) tot waarheidsvinding in de strafprocedure.

Ten tweede is veel onderzoek verricht naar het gebruik, de betrouwbaarheid en de legitimiteit van opsporingsmethoden die worden gebruikt ten behoeve van de waarheidsvinding. Vaak werden deze gezichtspunten gecombineerd, hetgeen het multidisciplinaire karakter van deze onderzoeksgroep onderstreept. Daarbij figureren met regelmaat inzichten uit de rechtspsychologie over de validiteit en betrouwbaarheid van opsporingsmethoden in de praktijk. Dit onderzoek kreeg een impuls met de [oratie van De Keijser](#). Voor zover het gaat om het gebruik in het strafproces van multidisciplinaire inzichten is het promotieonderzoek van Van Es zeer illustratief. Zij doet als [Meijers PhD-candidate](#) onderzoek naar bedoelde en onbedoelde effecten van pro justitia rapportages op beslissingen over bewijs en straf in het strafproces. Ook vragen naar betrouwbaarheid vormden telkens voorwerp van onderzoek, waarbij deze overigens niet tot methodologische aandachtspunten beperkt bleven. Geven doet onder meer onderzoek naar [valse bekentenissen](#). Voor zover het gaat om de legitimiteit van opsporingsmethoden kan worden gewezen op het in opdracht van het WODC verrichte onderzoek naar [kroongetuigen in strafzaken](#). Speciale aandacht ging ook uit naar [opsporing en bewijs](#) in het digitale domein en grensoverschrijdende opsporing en waarheidsvinding (bijvoorbeeld het onderzoek naar de [rol en positie van het Openbaar Ministerie in het Europees strafrecht](#)).

Naast onderzoek wordt binnen deze themagroep ook veel postacademisch onderwijs gegeven. De Keijser levert een belangrijke (redactionele) bijdrage aan een [studieboek](#) over psychologie en recht. Crijns en De Keijser vervullen in het maatschappelijk veld functies die telkens raken aan de thematiek van waarheidsvinding. Berger is principal scientist bij het Nederlands Forensisch Instituut.

Crimmigratie. Het crimmigratieonderzoek richt zich op wetgeving, beleid en besluitvorming door en over actoren die betrokken zijn bij handhaving en toezicht van straf- en vreemdelingenwetgeving (mobiele grenscontroles, policing en [etnisch profileren](#)) en op verschijningsvormen van criminaliteit die nauw raken aan migratie (mensenhandel en terrorisme). Het onderzoek heeft een eigen focus. Het is ook nauw verbonden met andere themagroepen en heeft een sterke internationale uitstraling. In het (multidisciplinaire) onderzoek wordt veel samengewerkt met maatschappelijke partijen.

Het onderzoek naar handhaving en toezicht kende een aantal deelonderzoeken. Twee promovendi ([Dekkers](#) en [Brouwer](#)) onderzochten mobiele controles in het Nederlands grensgebied. Hun publicaties werden in hooggewaardeerde tijdschriften gepubliceerd. Tegelijkertijd deed [Van Berlo](#) promotieonderzoek naar crimmigratie in de Australische context. Met zijn proefschrift leverde hij ook een belangrijke bijdrage aan het denken over en onderzoek naar mensenrechten. Het crimmigratieonderzoek kreeg een impuls en een Europees karakter met de [Vidi-subsidie](#) die Van der Woude in 2016 in de wacht sleepte. Binnen dit verband doen [Baerwaldt](#) en [Klajn](#) promotieonderzoek. Het onderzoek richt zich op toezicht en handhaving in de intra-Schengengrensgebieden, maar ook op burgers en bestuurders in verschillende grensgemeenschappen die met Europese en nationale migratieregels en de uitvoering daarvan te maken krijgen. In het onderzoek wordt intensief samengewerkt met centra van de Universiteit van Oxford en de Universiteit van Oslo.

Het onderzoek heeft een sterke empirische component en besteedt veel aandacht aan de gevolgen van crimmigratie voor het denken over mensenrechten en [soevereiniteit en identiteit](#). Ook werden in de verslagperiode verschillende seminars georganiseerd. Zij leidden onder meer tot een open access special issue in het [International Journal for Crime, Justice and Social Democracy](#) en het boek [Crimmigrant Nations](#). Het onderzoek verbreedde zich intussen naar crimmigratieprocessen in Libanon ([promotieonderzoek Al Sabri Halawi](#)) en Mexico (Campos Delgado), wier postdoc onderzoek wordt gefinancierd met [universitaire stimuleringsgelden](#). In 2021 werd met internationale partners een online conferentie georganiseerd: [Global borderlands: getting to the core of Crimmigration](#). Voor haar onderzoek ontving Van der Woude in 2018 de [Heineken Young Scientist Award](#).

Het onderzoek naar mensenhandel en terrorisme richt zich op de juridische en op de sociale en culturele aspecten en vragen met betrekking tot handhaving. Onderzoek naar mensenhandel richt zich op seksuele uitbuiting van kinderen en volwassenen ([NWO Onderzoekstalentbeurs](#) voor A. Koning). [Van Meeteren](#) richt zich in het kader van haar Veni-onderzoek op arbeidsuitbuiting. Daarop richt ook Van der Hoeven zich in haar [promotieonderzoek](#). Ook de interactie tussen mensenhandel en mensensmokkel in de Intra-Schengencontext is voorwerp van onderzoek ([promotieonderzoek de](#)

[Massol de Rebetz](#)). De Vries werkt samen met onderzoekers van de University of South Florida en Northeastern University op het thema mensenhandel. Zij is lid van de Scientific Advisory Board van UNODC's Global Report on Trafficking in Human Beings. Ras won in 2021 met haar paper de [Snapshot Competition](#) van de Serious Organised Crime-conferentie voor Early Career Researchers.

In het onderzoek naar terrorisme promoveerde De Bie op een proefschrift naar jihadistische netwerken. Het proefschrift kreeg een [hoge waardering](#) in de internationale competitie voor de 'TRI Award for the Best Doctoral Dissertation on Terrorism and Counter-Terrorism'.

Bestrafing. Onder dit thema valt zowel onderzoek naar de oplegging, de tenuitvoerlegging als de gewenste en ongewenste gevolgen van strafrechtelijke sancties. Het onderzoek is mono- en multidisciplinair en kenmerkt zich door intensieve samenwerking met maatschappelijke partijen en (buitenlandse onderzoekers). De mede door De Keijser samengestelde bundels getiteld [Sentencing for multiple crimes](#) en [Predictive sentencing](#) zijn van dat laatste de eerste treffende voorbeelden.

Naar (ongelijkheid in) straftoemeting en de effecten van straffen op de levensloop, wordt onderzoek gedaan door Wermink ([Veni-subsidie](#)). Ook werd [onderzoek](#) gedaan naar discriminatie als strafverhogende omstandigheid. Boone verwerfde met Van Wingerden een [NWO Open competitiebeurs](#) voor een internationaal vergelijkend onderzoek naar de invloed van besluitvormingsprocessen in de strafrechtelijke keten op de omvang en samenstelling van detentiepopulaties.

Naar de (onbedoelde) gevolgen van de gevangenisstraf werd in de verslagperiode onderzoek gedaan in het kader van het [Prison Project](#) (een samenwerking tussen de Universiteit Leiden (Nieuwbeerta) en het NSCR (Dirkzwager en Van der Laan)). Daarbinnen deden van [Doekhie](#) en [Wensveen](#) promotieonderzoek. De tenuitvoerlegging van gevangenisstraf wordt onderzocht in het [Life in Custody Study](#), een meerjarig samenwerkingsproject met de Dienst Justitiële Inrichtingen en gecoördineerd door Palmen, Nieuwbeerta en Van Ginneken. Het doel van dit project is in kaart te brengen hoe het leefklimaat in gevangenissen samenhangt met [sociale netwerken](#), [welzijn](#), [werkklimaat](#) en [recidive](#). Binnen dit project verschenen publicaties in voornamelijk tijdschriften en vindt promotieonderzoek plaats ([Berghuis](#), [Pasma](#), [Elbers](#)). Mede voor zijn gevangenisonderzoek ontving Nieuwbeerta in 2019 de belangrijke [Sellin-Glueck Award](#) van de American Society of Criminology. Vermelding verdienen ook het onderzoek van [Reef](#) naar de beleving van detentie door gedetineerde vaders en hun kinderen en het [neurobiologisch onderzoek](#) van Jansen (en collega's) naar gedetineerden.

Behalve naar de tenuitvoerlegging van gevangenisstraffen wordt ook onderzoek gedaan naar toezicht door de reclassering in de samenleving. Boone hield hierover haar [oratie](#) in 2018. In dat jaar verscheen bij Routledge het mede door haar geredigeerde [The Enforcement of Offender Supervision in Europe](#). Koenraadt deed met anderen onderzoek naar toezicht op [financiële sancties](#). Boone, Liefwaard, Nieuwbeerta en Schuyt deden gezamenlijk WODC-onderzoek naar de mogelijkheid van het invoeren van een [vervangende taakstraf](#) bij het niet betalen van een boete. Naar de buitengerechtelijke afdoening wordt veelvuldig onderzoek gedaan, onder andere door Crijns in diens [preadvies](#) (met Kool) voor de NJV. Met subsidie van het LUF werd onderzoek gedaan naar de afdoening van strafbeschikkingszaken door diverse bij het onderzoeksprogramma betrokken onderzoekers.

De effecten van de gevangenisstraf zijn ook onderwerp van het WODC-project naar [re-integratieprocessen van ex-gedetineerden](#) (Doekhie en Koenraadt). In het kader van haar [Veni-subsidie](#) doet Ramakers onderzoek naar de effecten van detentie op werk van (ex) gedetineerden. Samen met leden van de afdeling Economie begeleidde zij [Stam](#) die promotieonderzoek deed naar de relatie tussen criminaliteit en arbeidsparticipatie en sociale zekerheid. Van 't Zand onderzoekt [bijkomende gevolgen](#) van straf. Van Ginneken redigeerde mede een bundel over [desistance](#).

De [Europese dimensie](#) van het bestraffingsvraagstuk is een steeds relevanter onderzoeksveld geworden.

In de verslagperiode waren onderzoekers verbonden aan het Adviescollege Levenslanggestraften (Kunst) en de Raad van Advies van Reclassering Nederland (Schuyt).

Conflictoplossende Instituties (COI). Criminal Justice-onderzoekers zijn ook zeer actief binnen het speerpunt COI van het sectorplan Rechtsgeleerdheid. Vijf promotieprojecten die binnen het speerpunt worden verricht, maken ook deel uit van het onderzoeksprogramma. Het speerpunt richt zich op de bijdrage van de rechtspleging aan de duurzame oplossing van problemen die worden voorgelegd (subthema [Duurzame rechtspleging](#)) en op de plaats van de rechtspraak in de Trias bij het oplossen van grote maatschappelijke problemen (subthema: [De rechtszaal als maatschappelijke arena](#)). Binnen de subthema's wordt onder meer onderzoek gedaan naar de rol van de rechter bij de behandeling van huiselijk geweldzaken tegen jeugdigen ([promotieonderzoek Nina Eggens](#)) en naar de invulling die de rechter geeft aan de nieuwe wettelijke mogelijkheid verdachten en veroordeelden in elke fase van de strafrechtpleging te verwijzen naar de Forensische Zorg ([promotieonderzoek Oosterhuis](#)), naar rechterlijke bemoeienis in politiek beladen zaken in het Europese straf-en asielrecht ([promotieonderzoek Filius](#)), naar klachten tegen niet vervolging in maatschappelijk gevoelige zaken ([promotieonderzoek S. Koning](#)) en naar de rol van de overheidsrechter bij de aanpak van wangedrag door multinationals ([promotieonderzoek Veerman](#)). Onderzoekers van het onderzoeksprogramma deden samen met COI-onderzoekers uit Nijmegen en Utrecht onderzoek naar de impact van de Covid-19 pandemie op de rechtspraak en kwetsbare rechtszoekenden. Dit onderzoek en de samenwerking met onderzoekers in het land draagt bij aan de continuïteit, kwaliteit en validiteit van het onderzoeksprogramma.

SWOT analyse

Strength. Er is een mooie mix van jonge en gevestigde onderzoekers met sterke nationale en internationale uitstraling en bindingen. De samenwerking binnen het programma is uitstekend en leidt tot vernieuwend en maatschappelijk zeer relevant (multidisciplinair) onderzoek.

Weakness. Het onderwijs is onderzoeksgedreven. Dat helpt weliswaar om onderzoekstalent te erkennen en te kweken, tegelijkertijd kosten onderwijs en de daarmee samenhangende administratieve lasten veel tijd. Zij staan in de weg aan (verdere) onderwijsvernieuwing en aan het starten van grote samenwerkingstrajecten en het bieden van ruimte aan onderzoekers om (vernieuwende) onderzoekslijnen op te starten en uit te bouwen.

Opportunities. De onderzoeksgroep heeft een voorsprong opgebouwd met het doen van multidisciplinaire onderzoeksprojecten, waardoor de groep een interessante partner is voor andere onderzoekers en maatschappelijke partners. Het onderzoek sluit goed aan bij de algemene trend tot samenwerking rond belangrijke maatschappelijke thema's waardoor de onderzoeksgroep nog meer aansluiting kan vinden bij en een stempel kan drukken op nieuw onderzoek. De onderzoekers stellen zich ook open voor nieuwe, belangrijke en uitdagende onderzoeksvragen en verdere samenwerking.

Threats. De concurrerende arbeidsmarkt maakt het aantrekken van nieuwe (jonge en gevestigde) onderzoekers tot een grote en tijdrovende uitdaging. Uitdagend blijft ook het behouden van blijvende relevantie van de onderzoekers en het onderzoek voor (inter)nationale en (niet)wetenschappelijke partners. Het aanbrenge van verdere focus lijkt nodig maar het vergt tijd en energie om die focus aan te brengen. Niettemin zien wij de toekomst met vertrouwen tegemoet.

Blik op de toekomst. In 2021 kregen vier senior onderzoekers van het onderzoeksprogramma (Boone, Nieuwbeerta, Ouwerkerk en Ten Voorde) de opdracht om na te denken over de toekomst van het onderzoeksprogramma. De onderzoekers komen tot de conclusie dat het bestaande onderzoeksprogramma kan worden gecontinueerd, zij het niet onder de huidige naam. Onderzoek zal in de toekomst worden verricht op een drietal brede onderzoekslijnen (grondslagen van criminaliteitsbestrijding, uitvoering van criminaliteitsbestrijding en effecten van criminaliteitsbestrijding) met bijbehorende kernvragen. De onderzoekslijnen maken het mogelijk uitvoering te blijven geven aan bestaand succesvol onderzoek. Daarnaast wordt een aantal speerpunten of showcases geformuleerd. Deze moeten verdere focus aanbrenge in het onderzoeksprogramma en bijdragen aan het opzetten of versterken van samenwerkingsverbanden met (inter)nationale wetenschappelijke en andere partners. De showcases moeten vernieuwend zijn; in de thematiek en de te beantwoorden onderzoeksvragen, en eventueel in de methoden die voor de

beantwoording ervan worden ontwikkeld en gehanteerd. De gedachte is dat de showcases door één of twee onderzoekers worden getrokken. Tevens moet worden voorzien in financiering om de trekkers in de gelegenheid te stellen de showcases uit te werken en op vlieghoogte te brengen. De showcases worden geacht bepaalde doelen te behalen, zowel in publicaties, maar ook in het organiseren van seminars, symposia en op het publiek gerichte activiteiten en het aangaan van samenwerkingsverbanden (consortia).

Onderzoeksvisiting FdR UL 2016-2021
Case study Effective Protection of Fundamental Rights in a Pluralist World (EPFR)

1. Introduction

The research program Effective Protection of Fundamental Rights in a Pluralist World (EPFR) started in its current form in 2015. It builds on a strong tradition of inspiring and high-quality human rights research at Leiden University and endeavours to further expand and strengthen this line of research. The program is unique in the Netherlands by being the only self-standing research program on fundamental rights at a Dutch law school.

The EPFR program explores the dynamics of *institutional and normative diversity* regarding fundamental rights protection against the backdrop of the socio-cultural, political, and economic pluralism that is a prominent feature of today's world, both globally and locally. More in particular it investigates what opportunities and threats flow from the existence of institutional and normative diversity in the area of fundamental rights for the effective protection of those rights in a pluralist world. In addressing this central problem, the program focuses on the following topical and overlapping themes: the interaction of international, European, and national fundamental rights; digital technologies and their interplay with fundamental rights; children's fundamental rights; social and cultural diversity and fundamental rights; and fundamental rights, development, and rule of law.

When looking at contemporary developments throughout the world, the topic is more relevant than ever. This was also highlighted in the 2016 research assessment report of the Hammerstein Commission, which awarded the EPFR program the highest score possible for its 'relevance to society'. The Commission also greatly appreciated the broad, faculty-wide expertise brought together in the program, which creates a lot of potential to address today's highly complex human rights issues. They emphasized the need for further community building within the program. This was taken up by the program in the years after the 2016 report. As a result, the 2019 mid-term review Commission mentioned the strong and committed coordination team and the bottom-up approach adopted, in combination with deliberate efforts to build a true research community, as strong guarantees for the viability of the research program. The 2019 commission furthermore found the EPFR program 'well-equipped to address complex issues and wicked problems' with a 'track record in intra- and interdisciplinary research of high quality'.

The research group brings together a wide variety of disciplines. It is unique by the diversity of its membership, fostering cooperation between researchers from across institutes and departments of the faculty of law, including:

- Department of Constitutional and Administrative Law;
- Department for eLaw/Center for Law and Digital Technologies;
- Department for Law, Governance and Society/Van Vollenhoven Institute (VVI);
- Department of Child Law;
- Institute of Immigration Law;
- Europa Institute;
- Institute of Criminal Law and Criminology;
- Grotius Centre for International Legal Studies.

The research group consists on average of approximately 59 senior researchers (around 18-19 fte) and 15-18 regular PhD's/contract PhD's. In addition, a number of track PhDs and external PhDs are connected to the program.

The last years, ties have been strengthened both between researchers within EPFR as well as with researchers within the law faculty with a focus on fundamental rights who participate exclusively in other research programs. This was done via research seminars and collaborations – for instance in the sector programs COI/ELS; the [SAILS program](#); the [Leiden Law Methods portal](#), and the [Global Transformation and Governance Challenge](#) initiatives – via collaborative PhD projects, and via teacher/course exchange in different bachelor and master programs, such as the Advanced Master Programs on International and European Human Rights, on International Children’s Rights and on Digital Technologies and Law

2. Highlights of the program

The annual EPFR research day and research colloquium bring together the researchers of the program to discuss their work and enhance collaboration across departments. Themes addressed include ‘Fundamental rights and the relational self: overcoming the limitations of an individualistic focus in human rights law?’ (2018), ‘Remedies and reparations for effectively protecting fundamental rights’ (2019), ‘EPFR: Working at a radical, digital, sustainable Kitchen’ (2020).

EPFR has been successful in securing grants and awards. These include two ELSA (Ethical, Legal and Societal Aspects) Labs from NWA: [The Defence ELSA Lab](#) (Bart Custers) and AI for Multi-Agency Public Safety Issues ([AI-MAPS](#)) (Francien Dechesne, Valerie Frissen). In 2021, Eduard Fosch-Villaronga obtained a Financial Support to Third Parties (FSTP) H2020 Eurobench grant for the project ‘Pushing forward ROBot developmEnt for LawmakING’ ([PROPELLING](#)), which studies robot regulation. Together with a consortium, Mark Leiser secured a Volkswagen Institute grant in 2021 for research on [Reclaiming individual autonomy and democratic discourse online: How to rebalance human and algorithmic decision making](#). Nadia Sonneveld was awarded a VIDI-grant for the research project [Living on the other side. A Multidisciplinary analysis of migration and family law in Morocco](#). Stephanie Rap received the [KNAW Early Career Award](#) of 2019 and the Meijers Scholarship 2021 has been awarded to EPFR researcher [Lucy Opoka](#) from South Sudan and alumna of the LLM program advanced studies in international children’s rights. The latter three are also examples of EPFR’s commitment to diversity – of junior and senior scholars, gender, and research perspectives, such as including Global North and South perspectives.

That EPFR research is considered of scientific as well as societal relevance internationally becomes clear from the [Access to Justice in Libya-project grant](#) Suliman Ibrahim received from the Dutch Ministry of Foreign Affairs in 2021. This is the third project on law and society in Libya conducted under EPFR with funding from the Ministry. Another EPFR multi-year project funded by the Ministry of Foreign Affairs is a [consortium with Cordaid](#) and concerns access to justice in a number of post-conflict countries. In the first two years of the project, project leader Janine Ubink and researcher Bernardo Almeida are conducting (field) research in South Sudan.

EPFR has a strong track record on valorisation. For instance, the research project [Role of Law in Libya’s National Reconciliation](#) led to speaking invitations of the research team led by Suliman Ibrahim by several Libyan ministries, international organizations and thinktanks, and EPFR-researchers participated in a thinktank for the Indonesian Vice-Minister of Land Affairs. Carolien Jacobs coordinated a work package for the Horizon2020-funded project [TRAFIG](#) (Transnational Figurations of Displacement), which included a wide range of research valorisation activities, including a [Multi-stakeholder community consultation](#) with local authorities, displaced people and members of the host community to share findings and to

discuss ways forward to improve the relations between IDPs and members of the host communities; meetings with the European Commission; and webinars attended by 100-300 policy makers, practitioners, and academics. In addition, EPFR researchers have developed a [special webinar series](#) in 2021 and 2022 on children's right to access to justice. This series, organized together with the [Centre for Constitutional Studies of the Supreme Court of Mexico](#), consisted of five webinars (simultaneously in English and Spanish) in which experts from Leiden, other academic institutions and the United Nations participated; each webinar was attended (and watched through social media channels) by a few thousand (legal and other) professionals from all over the world. EPFR researchers have also been involved in specific advisory roles and consultancy projects, among others for UNICEF, the [Council of Europe](#), the European Union and the Dutch Government. EPFR researchers are also very active in domestic and international media.

In addition, several EPFR researchers have important advisory/societal functions. For example, in 2020 Rick Lawson, professor of European Human Rights Law, was elected member of the Management Board of the EU Fundamental Rights Agency in Vienna. In 2020, Eduard Fosch-Villaronga served the European Commission in the [Sub-Group on Artificial Intelligence \(AI\), connecting products and other new challenges in product safety to the Consumer Safety Network \(CSN\)](#) to revise the General Product Safety directive. Mariëlle Bruning serves as an [expert](#) for the Council of Europe in relation to the development of a recommendation on mandatory reporting of violence against children. Ton Liefwaard has served as an expert in the [international advisory board](#) of the United Nations Global Study on Children Deprived of Liberty, led by independent expert Manfred Nowak, which was presented to the UN General Assembly in [October 2019](#).

EPFR output highlights include the 2020 book '[Safeguarding Children's Rights in Immigration Law](#)' which is a result of the collaboration between the Institute of Immigration Law and the Department of Child Law. The volume was edited by Mark Klaassen, Stephanie Rap, Peter Rodrigues and Ton Liefwaard and consists of a careful selection of papers which were presented at an international conference organized at the Law School. Niels Blokker, Armin Cuyvers, Rick Lawson and Sergey Vasiliev organized [the conference Governance of International Courts and Tribunals](#) (20-21 September 2019), which brought together high-level authorities, scholars, practitioners and students. The conference inaugurated the International Judicial Governance project, devoted to the study of governance institutions of international courts and tribunals. EPFR has also seen the establishment of the [Leiden Children's Rights Observatory](#), an open access, online database with case notes, papers and discussions on the decisions and views of the United Nations Committee on the Rights of the Child (available in English and Spanish and welcoming visitors from all over the world). Several researchers of EPFR have made contributions to this new platform.

EPFR has also been successful in attracting PhD-students. During the years 2016 – 2021 27 PhD-students successfully defended their PhDs, many with a strong international outlook and interdisciplinary approach. This included Indonesian academic-activists in the field of human rights whose work is both academically and practically important. The past two years were difficult for those PhD-students who have to do fieldwork, but all of them made the best of it and managed to achieve a lot online.

3. SWOT analysis

3.1 Strength

- Horizontal collaboration across faculty departments and institutes on the basis of strong research units. Horizontal collaboration is strengthened by the participation of many EPFR researchers in another research program.
- Committed leadership across participating units to promote community building, cooperation and cohesion, facilitated by the fact that the constitutive units are represented in the coordination team.
- Strong interdisciplinarity, combining legal and socio-legal research, enlarging the potential to deal with many of today's complex societal problems.
- High quality scholarly output; international and national publications in well-established journals/with well-established publishers.
- Balanced diversity of junior and senior scholars, gender diversity, diversity in research perspectives (such as including Global North and South perspectives). Increasing attention to equal research partnerships, for instance with institutions in the Global South.
- High societal relevance; strong valorisation, and societal impact both at the national and international level.

3.2 Weakness

- Horizontal collaboration is both a strength and a potential weakness. Researchers tend to look for collaboration inside their own departments first. Creating cross-departmental informative meetings could be a good way to strengthen collaborations at multiple academic levels (from PhD to full professors). Several recent initiatives for collaborative PhD projects (co-supervised by supervisors from different departments) are also helpful in promoting this.
- The ties with researchers within the law faculty with a focus on fundamental rights who participate exclusively in other research programs remains rather weak, though improvements were made since the midterm review. Still, the opportunities for collaboration on fundamental rights issues the faculty has to offer may not always be fully used.

3.3 Opportunities

- Given the worldwide pressure on fundamental rights protection the topic will only gain urgency. In view of the complexity of the issues involved, the need for broad, multidisciplinary approaches seems evident.
- The broad expertise available makes the program well-equipped to meet such requirements and to also attract external funding at the national, European, and international level.
- EPFR as a platform of researchers from various departments facilitates and has led to teacher/course exchange in different bachelor and master programs. Such engagement in teaching has further stimulated research collaboration.
- EPFR offers the opportunity to collaborate in different events that connect with broader initiatives, such as the Netherlands Network for Human Rights Research (NNHRR).

3.4 Threats

- The increasing work pressure at universities now receiving national attention is also strongly felt by many researchers in the EPFR program. High teaching loads and administration/management tasks compete with the time available for research activities; increasingly strict rules around fieldwork and publications (regarding data collection, open access, travel permissions etc.) compound this issue.

- The increasing competitiveness for research grants means more time invested for less money; limited resources for ambitious (interdisciplinary) research and cooperation may result in frustration and increased work pressure.
- Administrative rules and regulations stimulate researchers to participate in only one research program. This is detrimental to the EPFR program as researchers, when they feel pressured, tend to choose to be part of the research unit that coincides with their working unit for practical reasons.

To sum up, the EPFR program is a strong program whose interdisciplinary and global outlook makes it highly suitable for addressing today's complex problems. While in 2016, the EPFR program struggled to foster community building as mentioned in the Hammerstein report, since then this has become one of the strengths of the program. The 2019 report mentioned a 'slight worry' over the lack of real tools and hard power of the coordinator and the coordination team to steer or lead on research collaboration. However, moving forward, this potential threat is offset by the continuous efforts and consequent gains of a truly bottom-up approach led by the interests of individual researchers working on leading topics in combination with committed leadership from the constitutive units.

Onderzoeksvisitatie FdR UL 2016-2021

Case study Legitimacy and Effectiveness of Law & Governance in a World of Multilevel Jurisdictions (LELG)

Het programma

Het leven in ons soort moderne samenlevingen – de liberale democratieën – wordt meer dan ooit beheerst door het recht. De onderlinge verhoudingen in markt en samenleving worden er in hoge mate door bepaald; onze overheid stuurt op ongekende schaal via het recht. We lijken ook meer dan ooit te talen naar het recht en worden er steeds afhankelijker van. Die vergrote hang naar recht valt samen met de ontwikkeling waarbij de rechtsorde en de rechtsvorming niet meer nagenoeg uitsluitend plaatsvindt binnen de nationale staat. We leven tegenwoordig in een veellagige rechtsorde, zeker in Nederland. Veel van ons recht wordt gevormd door instellingen van de Europese Unie en internationale organisaties. Daarnaast worden rechtsregels steeds vaker vastgesteld door niet-gekozen bestuursorganen en rechters. Die groter geworden rechtsafhankelijkheid gecombineerd met de toename van recht, rechtsvorming en bestuur van niet-nationale herkomst en door niet-gekozen organen, leidt tot spanningen en fundamentele vragen. Hoe zit het met de democratische legitimatie van dat niet-nationale of door niet-gekozenen gevormde recht? Welke inbreng hebben de rechtssubjecten daarin gehad? Hoe zorgen we ervoor dat dat supranationale recht, bestuurswetgeving en rechtersrecht wordt uitgevoerd, gehoorzaamd en nageleefd? Wat is het gevolg als – zoals we zien – onderdelen ervan niet (kunnen) worden uitgevoerd, te weinig draagvlak hebben of niet worden nageleefd? In het onderzoeksprogramma *The Legitimacy and Effectiveness of Law & Governance in a World of Multilevel Jurisdictions* (LELG) onderzoeken we vanuit verschillende perspectieven, de vraag of en hoe legitimiteit en effectiviteit van het recht in die veellagige rechtsorde elkaar wederzijds beïnvloeden. De beantwoording van zulke vragen, vergt de inzet van verschillende vormen van expertise: juridische en andere sociaalwetenschappelijke (zoals politiek-filosofische, rechtstheoretische, historische). Veel van het onderzoek binnen het LELG-programma wordt daarom uitgevoerd door onderzoekers uit het Instituut Publiekrecht (met name de afdeling Staats- en bestuursrecht en de afdeling Europees recht) en onderzoekers uit het Instituut Metajuridica (met name de afdelingen Encyclopedie van de Rechtswetenschap en Rechtsfilosofie), in samenwerking met politicologen, politiek filosofen, bestuurskundigen, historici en andere sociale wetenschappers uit de bredere omgeving van het Leidse profileringsgebied [Political Legitimacy](#) dat liep tussen 2011 en 2018 (waarvan Voermans een van de trekkers was). Een samenwerking die informeel nog steeds voortduurt via het Leidse [Centrum voor Nederlandse Politiek en Bestuur](#) (waar Rijkema bestuurslid is).

Samenwerking binnen de faculteit

De vorige onderzoeksvisitatiecommissie deed in 2016 een oproep nog beter over de grenzen van afdelingen en instituten heen samen te werken. Daaraan is in de verslagperiode gehoor gegeven. Samenwerking met verschillende disciplines binnen en buiten de faculteit leidde in een aantal gevallen tot gezamenlijke projecten en publicaties, zoals de rechtsvergelijkende studie [Constitutional Preambles](#) (2017), en een studie van Cuyvers en Boogaard over de rol van [vrijwilligers en het EU-recht](#). Europeesrechtelijke en EU-onderzoekers van de hele Universiteit Leiden bogen zich tijdens de financiële crisis in 2016 samen over de vraag of de EU wel effectief en met voldoende draagvlak kon (blijven) sturen zoals ze nu deed. Het project, geleid door bestuurskundige Steunenbergh, EU-recht specialist Van den Bogaert en staats- en bestuursrecht kenner Voermans leidde tot de publicatie [Fit for the Future?](#) (Boom juridisch 2017). Op tal van andere manieren wordt samengewerkt, zoals in het genoemde universiteitsbrede platform [Centrum voor Nederlandse Politiek en Bestuur](#). Momenteel werken staats- en bestuursrecht en de afdeling Encyclopedie samen aan het meerjarenproject *Een nieuw commentaar op de Grondwet*, een nieuw, innovatief zowel filosofisch als staatsrechtelijk Grondwetscommentaar (geleid door Ellian en Rijkema - publicatie verwacht eind 2022 bij Boom Amsterdam).

Missie – Financiering promotieplaatsen en valorisatie

De missie van het onderzoeksprogramma is enerzijds de beantwoording van de onderzoeksvraag – en daaruit nieuwe inzichten putten die voor nieuw onderzoek en het academische onderwijs kunnen worden gebruikt – anderzijds om, al doende, jonge onderzoekers daarbij te betrekken en op te leiden. De fondsen voor reguliere promovendi-plaatsen zijn schaars, daarom wordt er door groepen binnen het programma werk gemaakt van het financieren van zoveel mogelijk onderzoeksopleidingplaatsen en het vinden van geschikte kandidaten. Sommige afdelingen reserveren geld uit de eerste geldstroom om daarmee zogenaamde onderwijs- en onderzoekersaanstellingen te financieren: tijdelijke aanstellingen voor getalenteerde jonge onderzoekers die dan een jaar lang werken aan het opzetten van een promotieplan en het vinden van financiering daarvoor. Die zoektocht kan lopen via het facultaire Pre-PhD programma en de Meijersbeurzen, via de NWO open SGW competitie, sectorplansubsidies ([PDI-SSH-subsidie](#) voor het WetSuite project, alsook verschillende projecten binnen [Conflictoplossende instituties](#)) of, zoals de laatste jaren steeds meer gebeurt, via [andere](#) financiers zoals [provincies \(het promotieonderzoek naar netwerksubsidies\)](#) of het [Gieskes Strijbis fonds \(Grondwet, harten & hoofden\)](#). Daarnaast ‘sparen’ de verschillende afdelingen binnen de onderzoeksgroep ook actief door het uitvoeren van onderzoek in opdracht. De opbrengsten van contractonderzoek – dat alleen wordt aangenomen als het bijdraagt aan het onderzoeksprogramma zelf – worden via een systeem van afdrachten geherinvesteerd in promotieplaatsen. Al vergt het bij elkaar sprokkelen van promotieplaatsen veel inspanning, we zijn er steeds weer blij mee als het lukt. Daarnaast worden ook veel niet-gefinancierde (buiten)promovendi naar promotie begeleid. De inspanningen hebben de afgelopen jaren zeker gereendeerd: er is een stevig aantal promoties gerealiseerd, te weten 31. Als derde onderdeel van de missie van het programma is aan te merken het ‘teruggeven’ van de inzichten aan de samenleving – valorisatie. Dat doen we actief in het onderwijs, maar ook verder. LELG-onderzoekers nemen actief deel aan het maatschappelijke debat en staan vaak ook midden in het juridisch-professionele leven. Een deel van onze onderzoekers is ook werkzaam in de praktijk. Dat voedt het onderzoek, maar zorgt er ook voor dat onze resultaten die praktijk snel bereiken. Een voorbeeld bij uitstek hiervan vormt Den Ouden die de afgelopen periode lang voorzitter van de Vereniging voor bestuursrecht (VAR) was, lid van de commissie-Donner (de Adviescommissie uitvoering toeslagen die de toeslagenaffaire in 2020-2021 onderzocht) en nu staatsraad in de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. LELG-onderzoekers staan op verschillende manier in nauw contact met professionele netwerken en de juridische praktijk.

Wetenschappelijke opbrengst

a. Hoe geeft het recht legitimiteit aan overheidshandelen?

De eerste grote vraag die we ons vanaf 2015 zijn gaan stellen is *hoe* het recht legitimiteit aan overheidshandelen geeft. Daar zijn een aantal klassieke theorieën over die zich concentreren rondom rechtsstaat en democratie.¹ Voermans laat in *Het verhaal van de Grondwet* (2019)² zien hoe wijdverbreid en sterk het geloof in deze vorm van democratisch-rechtsstatelijke machtsuitoefening is geworden: dat legitimiteitsconcept heeft – via het vehikel van geschreven grondwetten – op schrift althans, nagenoeg de hele wereld veroverd. Dit onderzoek laat zien hoe recht en legitimiteitsconcepten werken op basis van ‘(constitutionele) narratieven’.

b. Wordt de legitimiteit en effectiviteit van het recht bedreigd?

Een tweede inzicht uit het onderzoek van de laatste jaren is hoe legitimiteit en effectiviteit van het recht van ‘binnenuit’ worden bedreigd door bijvoorbeeld ‘verbestuurlijking’. Ons al maar belangrijker wordende bestuur is niet langer een uitvoerende macht die mechanisch democratisch vastgestelde

¹ Bijv. Andreas Kinneging, ‘Bijbel van het modern constitutionalisme’, in: P. de Hert, A.A.M. Kinneging en P. de Hert, *De Federalist Papers: bakermat van het moderne constitutionalisme*, Eindhoven: Damon 2017; Timo Slootweg, ‘Paul Scholten’, in: Wim Decock en Janwillem Oosterhuis, *Great Christian Jurists in the Low Countries*, Cambridge: Cambridge University Press 2021.

² Wim Voermans, *Het verhaal van de grondwet: zoeken naar wij*. Amsterdam: Prometheus 2019.

wettelijke voorschriften uitvoert, maar een orgaancomplex dat zelf een groot aandeel is gaan nemen in de rechtsvorming. Wetgever (vooral het parlement) en rechter zijn lang niet altijd goed in staat om tegenwicht te bieden tegen dat machtiger geworden bestuur – vooral voor de rechter is het lastig om zich te verhouden tot de veranderende balans van staatsmachten.³ De toeslagenaffaire (2020) geeft een voorbeeld van het soort problemen dat het uit het lood raken van het machtsevenwicht oplevert (falende controle van het parlement, in zichzelf gekeerde, bedrijfsmatig werkende onderdelen van de overheid, een rechter die te veel meegaat in de bestuurlijke logica). De casus werd daarmee een brandpunt van discussie binnen de onderzoeksgroep – moesten we die lezen als ‘systeemfalen’ of juist niet?⁴ Binnen dit thema staat ook de toestand van onze democratie centraal – tegenwoordig een van de meest wezenlijke bronnen voor de legitimiteit van het recht en het er op gebaseerde overheidsoptreden. We zijn in Nederland geneigd die democratie als een gegeven aan te nemen, al worden democratische regels en instituties ook bedreigd en zelfs ondermijnd, zoals Rijkema heeft laten zien.⁵ Hoe zorgen we voor een duurzame en weerbare democratie? Waar liggen de grenzen van democratische tolerantie? Hier ligt een duidelijk focuspunt. Rijkema, Ellian, Molier en andere onderzoekers van de afdeling Encyclopedie werken daarbij aan vraagstukken rondom de theorie en praktijk van democratie en haar verdediging.⁶

c. Kan de legitimiteit van het recht (en daardoor de effectiviteit ervan) worden vergroot?

In het onderzoeksprogramma hebben we nooit willen volstaan met loutere analyse en begrip van wat er op het terrein van democratisch rechtsstatelijke machtsuitoefening en draagvlak gaande is, maar zijn we ook steeds op zoek gegaan naar mogelijke remedies. In verschillende onderzoeksprojecten en publicaties kwamen daaruit de volgende oplossingsstrategieën naar voor:

Transparantie

Een manier om het geloof in het juiste van democratisch rechtsstatelijke machtsuitoefening te bevorderen is burgers, bedrijven en instellingen nauwer te betrekken bij de besluitvorming door de informatie met hen te delen. Zo worden burgers en anderen beter in staat gesteld mee te weten en mee te denken over overheidsbesluitvorming en daar vervolgens hun gedrag op af te stemmen (stemgedrag, kritiek of participatie). Binnen de onderzoeksgroep is er sinds kort een transparantiegroep (Drahmann, Voermans, Honée) die zich bezighoudt met (de nieuwe context) van openbaarheid van bestuur en de wijze waarop de regels van de nieuwe Wet open overheid al dan niet bij zullen gaan dragen aan de vergroting van de legitimiteit van modern overheidsbestuur.⁷ Rijkema gaf voor de honderdste verjaardag van de Nederlandse rechtsfilosofievereniging een

³ Bijv. Boogaard G. (2021), Urgenda en de rol van de rechter. In: Jansen R.H.T., Polanen T.A. van, Sander D.B. & Sijtsma P.M. (red.) *Trouble in de Trias: Bijdragen over de verhoudingen tussen de Nederlandse staatsmachten*. Nijmegen: Ars Aequi Libri. 159-174.

⁴ Bijv. Schuurmans Y.E. (2021), Toeslagenaffaire: outlier of symptoom van het systeem?, *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 2021(6): 205-207.

⁵ Rijkema B.R. (2015), *Weerbare democratie: de grenzen van democratische tolerantie*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam (diss. Leiden), en de Engelstalige editie: Rijkema B.R. (2018), *Militant Democracy: The Limits of Democratic Tolerance* (Extremism and Democracy, no. 44) Abingdon, Oxon: Routledge, zie verder bijv. Rijkema B.R. (2019), ‘Militant Democracy and the Detection Problem’, in: Anthoula Malkopoulou and Alexander Kirshner (eds.), *Militant Democracy and Its Critics*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

⁶ Zie o.a. Afshin Ellian and Bastiaan Rijkema (eds.) (2018), *Militant Democracy – Political Science, Law and Philosophy*, Cham: Springer; Afshin Ellian, Gelijk Molier en Bastiaan Rijkema (red.) (2018), *De strijd om de democratie: essays over democratische zelfverdediging*, Amsterdam: Boom; Afshin Ellian, Bastiaan Rijkema en Gelijk Molier (red.), *Terrorism and Counterterrorism after the Caliphate*, Den Haag: Eleven International Publishing 2020.

⁷ Zie bijv. Drahmann A. (2021), De Wet open overheid: een verbetering van de digitale informatiehuishouding van de overheid?, *Computerrecht* 2021(4): 321-329 (2021/156) en haar preadvies bij de VAR (Vereniging voor Bestuursrecht), opgenomen in: *Transparantie en Overheid*, Den Haag: Boom Juridisch 2022.

rechtstheoretische analyse van de concepten ‘openbaarheid’ en ‘parlement’, en daarmee de democratie in den brede.⁸

Evenredigheid

De Nederlandse overheid stuurt, net als in veel andere Westerse samenlevingen, tot in de haarvaten van de samenleving. Daardoor is de Nederlandse staat, eveneens als die andere Westerse staten, een ‘Administrative State’ geworden waarop op dagelijkse basis de overheid op tal van manieren intervenueert in het leven van burgers, bedrijven en instellingen via bestuursbesluiten (vaak ook nog genomen op basis van recht en regels die het bestuur zelf maakte). Om de last die dat met zich brengt het hoofd te bieden, probeert de overheid zich daar zo efficiënt mogelijk op in te richten met professionele uitvoeringsdiensten, efficiënte inrichting van werkprocessen (met veel gebruik van informatietechnologie en zelfs AI-technieken) en massabeschikkingen. Daardoor gaan de menselijke maat en de evenredigheid (in de effecten) van beschikkingen verloren en kunnen ongelukken gebeuren, zoals de Toeslagenaffaire leerde. In het Leidse rapport ‘Bestuursrecht op Maat’, dat in 2021 werd aangeboden aan de Tweede Kamer, gaat een groep onderzoekers uit de LELG-groep (Schuurmans, Leijten en Esser) op zoek naar een maatgesneden bestuursrecht waarbij in de bestuurlijke omgang met burgers de menselijke maat weer centraal komt te staan. De juridische kernwoorden daarbij zijn: evenredigheid, procedurele rechtvaardigheid en mensenrechten, in plaats van een strikte focus op regels. Hoe digitalisering daarbij een bron van problemen vormt maar ook een mogelijke oplossing, is een thema in het onderzoek van Anne Meuwese.⁹ Aan antwoorden op deze en andere vragen op het grensvlak van (AI-)technologie, publieke waarden en regulering wordt samengewerkt binnen het SAILS-netwerk.¹⁰ Meuwese kreeg ook een sectorplansubsidie ([PDI-SSH-subsidie](#)) voor het WetSuite project waarbij juridische overheidsdocumenten toegankelijk gemaakt worden voor een brede groep onderzoekers.

Participatie

Het vergroten van betrokkenheid bij besluitvorming verhoogt de legitimiteit ervan. Dat inzicht geldt niet alleen voor bestuursbesluiten, maar ook voor rechterlijke procedures. Meer gezichtspunten betrekken bij rechtspraak, en grotere toegang geven van belangenorganisaties tot juridische procedures kan bijdragen aan de kwaliteit van uitspraken maar ook tot de legitimiteit ervan. In verschillende onderzoeksprojecten is daar de afgelopen jaren naar gekeken.¹¹ Daarbij kwam ook de vraag aan bod in hoeverre het eigenlijk wel legitiem is dat belangengroepen die zich ook tijdens de voorbereiding van besluiten kunnen melden, nog een keer een kans krijgen tijdens procedures.¹²

Publicaties & blik op de toekomst

De onderzoeksgroep LELG publiceert veel over de uitkomsten van het onderzoek. De overzichten laten zien dat de voorgenomen onderzoekstrategie – een evenwichtige spreiding over (strikt) wetenschappelijke en vakpublicaties/annotaties, internationaal en nationaal – rendeert, al zou nog meer aansluiting met de internationale onderzoeksgemeenschap zeker gewenst en mogelijk zijn. Een opvallende trend van de afgelopen jaren is dat er steeds meer ‘samen’ wordt gepubliceerd tussen senior en junior onderzoekers én met onderzoekers die een andere disciplinaire achtergrond hebben dan de juridische. Multidisciplinariteit binnen het onderzoek is niet altijd direct terug te zien in de

⁸ Rijkema B.R. (2019), ‘De waarde van het parlement: Van der Pot bij de VWR, Schmitt en het parlement als architectonisch-orderingsprincipe’, *NJLP*, vol. 48 nr. 2, 222-243.

⁹ A.C.M. Meuwese, Artificiële intelligentie en bestuursrecht: menselijk én digitaal, *Nederlands Tijdschrift voor Bestuursrecht*, 2022(2): 56-66.

¹⁰ B.H.M. Custers, F. Dechesne, T.J. de Graaf, A.C.M. Meuwese & I.S. Wuisman, ‘Waarom (basis)kennis van AI onontbeerlijk is voor juristen’, *Ars Aequi* 2021, p. 1136-1140.

¹¹ Bijv. Schuurmans Y.E. & Stolk R. (2017), Het proefproces als collectieve actie, *Nederlands Tijdschrift voor Bestuursrecht* 2017(1): 6-15.

¹² Stolk R. (2018), De legitimiteit van strategisch procederende belangenorganisaties. In: Stolk R., Meulen L. van der, Wolfrat M., Meulder K. de (red.) *Strategisch procederen in het bestuursrecht*. Preadviezen Jonge VAR-reeks nr. 16 Den Haag: Boom juridisch. 9-64.

uitkomst (de publicatie), maar zit vaak al ingebakken in de persoon van de onderzoeker zelf: veel van onze promovendi hebben bijvoorbeeld een multidisciplinaire achtergrond. Dat zie je terug in de resultaten. Zo promoveerde Georgina Kuipers bijvoorbeeld in 2021 op een proefschrift 'Beschadigd vertrouwen' over afhandeling van massaschade bij grote projecten. In dat op het eerste gezicht juridische proefschrift worden de laatste inzichten over hoe vertrouwen werkt uit de politicologie en sociale-psychologie gebruikt. Die zijn ook voor het begrijpen van legitimiteit belangrijk. Daarnaast is het grootste gedeelte van haar onderzoek empirisch van aard. Kuipers kon dit onderzoek uitvoeren omdat ze, naast een juridische opleiding ook een research master in Political Science and Public Administration doorliep. Binnen het programma LELG willen we graag verder op deze koers. Hoe we dat willen doen wordt uitgewerkt in de SWOT-analyse. Ondertussen zijn we gepast trots op de vele promoties uit de afgelopen periode en ook met wat we hebben bereikt op het terrein van diversiteit. Zelfs al kan ook dat nog weer beter in de toekomst.

Sterkte/zwakte analyse LELG

Sterkte

- Het onderzoek in het programma is – meer dan ooit – actueel en maatschappelijk relevant.
- Op basis van ervaringen en tradities opgebouwd in eerdere programma's onderzoekt een jonge, coherente kerngroep van onderzoekers in LELG nieuwe vragen in het logische verlengde van de eerder behaalde resultaten. De onderzoeksgroep kenmerkt zich door grote expertise, brede disciplinaire en internationale oriëntatie, hoge ambitie en grote energie.
- De onderzoekers zijn, via een breed publicatieprofiel, doorgezette internationalisering en zichtbaarheid in kwaliteitsmedia, goed gepositioneerd in zowel het nationale als internationale academische discours, alsook in het maatschappelijke debat. De onderzoekers uit het programma weten goed te schakelen tussen al deze fora en zodoende het wetenschappelijke inzicht door te vertalen naar maatschappelijke vraagstukken.
- De LELG-onderzoeksgroep heeft (daardoor) een sterke nationale reputatie en een groeiende internationale reputatie.
- De welhaast vanzelfsprekende samenwerking en synergie van het staats- en bestuursrechtelijke en rechtstheoretische onderzoek wordt gericht gepaard aan samenwerking met andere wetenschappelijke disciplines. De nauwe samenwerking tussen staats- en bestuursrechtelijke, Europeesrechtelijke & rechtstheoretisch georiënteerde juristen en sociaalwetenschappelijk opgeleide onderzoekers is wezenlijk gezien de ambities van het onderzoeksprogramma: het onderwerp van onderzoek ligt gedeeltelijk tussen de werkerreinen van disciplines in. De multidisciplinaire oriëntatie en –samenwerking van het programma zijn, kortom, naast kracht ook noodzaak. Aan multidisciplinariteit wordt in het programma niet alleen lippen dienst bewezen door dialoog met andere disciplines in een enkel project. Het wordt ook werkelijk gedaan. Er zijn multidisciplinaire derdegeldstroomprojecten, proefschriften, artikelen en boeken, die daarvan getuigen. In de onderzoeksgroep zijn ook relatief veel leden met een bi-disciplinaire achtergrond aanwezig.
- De onderzoeksproductie van het programma is hoog, en het aantal onderzoekers in opleiding (promovendi) – in lijn met de ambitie van het programma – alsmede het aantal promoties groot. De ingezette koers om financiële revenuen van het onderzoek in te zetten voor het opleiden van jonge talenten en die vervolgens te vragen onderzoeksbeurzen via aanvragen binnen te halen, loont (multipliereffect).
- De financiële basis voor het uitvoeren van het onderzoek is, mede vanwege de offensieve strategie voor het binnenhalen van middelen, goed. Waar voorheen het programma

grotendeels afhankelijk was van eerste geldstroomfinanciering is het in de verslagperiode steeds beter gelukt tweede geldstroomfinanciering via NWO en derde geldstroomfinanciering voor het onderzoek aan te boren.

- De vooruitzichten voor het onderzoek in de aankomende periode zijn zowel financieel als personeel goed.

Verbeterpunten

- Coördineren van de multidisciplinaire samenwerking en bundelen van de kracht van de aanwezige expertise is in verschillende afdelingen en instituten geschiedt via een doorlopende dialoog en uitwisseling tussen onderzoekers van het programma, maar blijft steeds een uitdaging. Investeren van tijd en aandacht hierin, ook waar dat niet direct uitmondt in tastbare onderzoeksresultaten heeft prioriteit. De gezamenlijke (boek)projecten en publicaties zijn daarvoor een uitstekend middel. Ze smaken naar meer.
- Nog verder vergroten van de focus via het beter richten van de schaarse energie en het kanaliseren van het onderzoeksenthusiasme in de vorm van een meerjarige programmastrategie die voor alle onderzoekers kenbare tussen- en eindresultaten markeert.
- Verder uitbreiden van de internationale academische dialoog, reputatie, en het internationale netwerk.
- Voorkomen van weglekken van energie door gezamenlijke afspraken te maken over individuele prestaties en daarmee onderlinge taak- en werkverdeling binnen het programma. Niet alle onderzoekers hoeven precies hetzelfde te doen in het programma. Bij de aansturing van het programma zal soms een 'minder is meer'-lijn gehanteerd kunnen worden in de richting van individuele onderzoekers.
- Werken aan verdere bewustwording bij de onderzoekers, de afdelingen en instituten van de faculteit en universiteit, de academie in binnen- en buitenland en de wijdere maatschappelijke omgeving van de onderzoeksvragen en –resultaten van het (nog jonge) programma. En daarbij in ieder geval nadrukkelijker naar buiten treden met de expertise die de onderzoeksgroep te bieden heeft rondom het centrale thema 'legitimiteit'. Een onderwerp dat ook een rol speelt in aanpalende onderzoeksprogramma's als Conflictoplossende Instituten. Mogelijkheden voor kruisbestuiving kunnen beter benut worden.
- Nog gericht opsporen van het schaarse jonge onderzoekstalent en het aantrekken van buitenpromovendi. Zeker op het terrein van het aantrekken van talent met bi-culturele achtergrond en bestuursrechtelijk talent is daar binnen het programma nog te winnen.
- Nog meer inzetten op (aantrekken/binnenhalen van) vrouwelijke (senior-)capaciteit in de onderzoeksgroep.

Kansen

- Het LELG programma heeft een veelbelovende toekomst in het verschiet. De ambitie en strategie zijn goed op elkaar afgestemd en bieden kansen om voor langere termijn jonge onderzoekers op te leiden en voort te sturen in de vaart der volkeren.

- De ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken op het terrein legitimiteit en effectiviteit van recht en bestuur in de veellagige rechtsorde vormen een veelbelovend en rijk onderzoeksperspectief voor de aankomende jaren.
- Er liggen, gezien de potentie van de groep, de ontwikkeling die is ingezet en de vragen van het programma, bijzondere kansen voor het doen van kwalitatief hoogstaand onderzoek, dat goed kan aansluiten bij belangrijk internationaal onderzoek en de leidende onderzoekers op het terrein.
- De Leidse onderzoeksomgeving biedt veel kansen ook over de band van de overblijfselen (netwerken/contacten) van de interfacultaire samenwerking van het vroegere profileringsgebied Political Legitimacy. Het is zaak daar blijvend rendement uit te halen.

Bedreigingen

De lat van de ambities ligt, in het licht van de beschikbare middelen en capaciteit, erg hoog in het programma. Dat kan tot risico's leiden als de accenten verkeerd worden gelegd. De ambitie en strategie van het LELG programma vergen dat steeds weer een balans wordt gevonden tussen de uitgangspunten. Vooral het in evenwicht houden van het academisch verdiepende – sterk internationaal georiënteerde – onderzoek en de noden van de (meer) nationale rechtspraak vergt voortdurende balanceerkunst. Als belangrijkste risico's willen we hier noemen:

- Het stapelen van de ambities en daarmee een té grote aanslag op de werkkraft van de staf leggen, dan wel het verliezen van focus en weglekken van onderzoeksenergie.
- Te weinig ruimte voor fundamenteel onderzoek.
- Het niet goed in staat zijn de samenwerking tussen de onderzoekers met verschillende achtergronden en werkomgevingen vorm te geven.
- Het blijvend weten aan te trekken van voldoende financiële middelen om de ambities waar te kunnen maken en vooral om jonge onderzoekers op te kunnen leiden.
- Problemen bij de rekrutering van jong talent (met name op het terrein van het bestuursrecht).
- Het verlies van zeer getalenteerde gepromoveerde onderzoekers, mede doordat we die soms geen perspectief op een werkverband kunnen bieden.

Onderzoeksvisiting FdR UL 2016-2021
Case study Exploring the Frontiers of International Law (EFIL)

1. Aims and objectives

International Law is one of the flagship areas of the Leiden Law School. EFIL explores whether and how international law applies to new social phenomena and global challenges, such as peace and justice, environmental protection, armed conflict or trade and investment. It draws on the unique expertise of the [Grotius Centre](#), one of largest international law centers in the world, [the Institute of Air and Space Law](#), and the close nexus to institutions and courts and tribunals in The Hague.

EFIL's unique strength lies in its ability to set normative, institutional and systemic transformations in context, through its holistic and integrated coverage of the interplay of different sub-areas of the field, its critical approach and interdisciplinary openness, and the ability to connect theories to practice. This orientation facilitates in-depth and innovative scientific inquiry, with high relevance for legal practice and society. A main recommendation of the Mid-term review of 2019 was to stimulate collaborative research and further profiling. We have implemented this advice through the creation of new thematic interest groups within the EFIL programme (Peace & Security; Sustainability, Environment & Global Commons; Dispute Settlement; International Economic Governance; International Justice; International Human Rights; Approaches towards International Law). They are designed to enhance the depth of inquiry into specific themes and challenges and use 'seed money' to expand connections with other Departments, the Faculty's profile areas, other Faculties or institutional partners.

Key elements of our research strategy are (i) high quality scholarship; (ii) innovative research, (iii) relevance to legal practice; (iv) policy relevance; (v) wide accessibility; and (vi) inspiring new talent. Despite an international orientation, we maintain an active publication record in Dutch (De Brabandere, Herik, Blokker, Wewerinke-Singh). The main highlights of our projects, findings and activities are reflected in our EFIL annual reports: [2016](#); [2017](#); [2018](#), [2019](#), [2020](#), and 2021 (in publication).

2. Highlights

High-quality output: Our aim is to stimulate quality, rather than quantity. In line with our objectives, we have encouraged diverse types of outputs publication strategy, based on the premise that each of them has distinct advantages: (i) monographs with leading international publishers (e.g., OUP, CUP, [Leiden Studies on the Frontiers of International Law](#) (Martinus Nijhoff/Brill)), allowing scholars to go into depth; (ii) articles in market-leading, international peer-reviewed journals, providing a high degree of visibility and quality control, (iii) edited volumes with international publishers, mapping new themes or enabling interdisciplinary collaboration and (iv) influential commentaries, in order to bridge the gap to practice.

One of the main successes of EFIL is the increasing number of monographs with international publishers by both younger and senior researchers, which have the potential to leave a lasting impact on scholarship. They include leading monographs by our assistant professors, such as the prize winning book by Peat on [comparative reasoning of international courts](#), the CUP works by Marhold ([Energy in Trade Law](#)), Le Moli ([Human Dignity](#)), Rudall ([Altruism](#)) or McGarry on Intervention before the ICJ (under contract by CUP) and the Martinus Nijhoff/Brill monographs by Powderly ([Judicial creativity](#)) and Iverson ([Jus post bellum](#)), as well monographs by senior researchers, such as Duffy ([Strategic Litigation](#)), Stahn ([Justice as Message](#)), Blokker ([Security Council](#)) or Schabas ([Trial of the Kaiser](#)). Major prizes include Hébié (Guggenheim Prize 2016), McGarry (Prix Bellot 2019), Peat (2020 ESIL prize) and Blokker and DeBrabandere (Serge Lazareff Prize 2018, 2022).

We have successfully encouraged EFIL fellows to start a fresh line of research after their PhD and transform it into a follow-up book (e.g., Rose, Rudall, Peat), or to develop handbooks that enhance synergies between research and teaching. This is reflected in a number of high-profile scholarly-driven handbooks with international publishers, such as Stahn's [Critical Introduction to ICL](#) (open access), De Brabandere's [Merrills' International Dispute Settlement](#) (CUP), Rose et al.'s CUP textbook [on Public International Law](#) or Blokker's [International Institutional Law](#) (Martinus Nijhoff/Brill). All of them relate research insights to teaching and broader audiences.

These books are complemented by major edited works, which result from institutional and interdisciplinary collaborations (e.g., De Brabandere's [International Procedure in Interstate Litigation](#) with CUP, Stahn and Iverson's open access OUP works on [Environmental Protection](#) and [Just Peace After Conflict](#), van den Herik's [Research Handbook on UN Sanctions](#)), as well as influential commentaries (e.g., Rose's et al.'s [OUP commentary on UNCAC](#)) or commentary entries (e.g., Ambos, [Commentary on Rome Statute](#)) with a demonstrated impact on practice.

Mapping new research lines: Through collaborative research, conferences and/or articles, we have developed novel or newly emerging research lines on cutting-edge topics, such as climate change and environmental damage (Rudall, Wewerinke-Singh, Dam, Holtz), health law and the pandemic (Rudall, Le Moli), diasporas (van den Herik), compliance and behavioral approaches (Peat, Rose), accountability and new technologies (Irving, Hak, Heinsch), colonial continuities (Hébié, Campfens, Stahn), governance of courts and tribunals (Blokker), the changing role of non-state actors (De Brabandere, Heffes) or implied powers (McGarry). Several projects were supported by competitive grants: Wewerinke-Singh: [NWO Veni](#); Starrenburg: [NWO Research Talent](#); Stahn: [NWO Vidi](#); De Brabandere: [Swedish Research Council](#); Le Moli: [Grant Swiss National Science Foundation](#); Heinsch: [KNAW grant](#).

A key innovation is the establishment of new institutional initiatives to support innovative research and inquiry. They include (i) the newly envisaged interest group structure with 'seed funding', (ii) the Grotius Dialogues, (iii) a new Leiden Hub on the Theory and History of International Law (Lo Giacco), and (iv) novel reading groups on foundations and methods of international law, which provide a 'springboard' to launch new ideas, develop longer-term projects, and receive critical feedback. The integration of hybrid and virtual lectures and events has enabled us to develop new partnerships and establish contacts with global scholars, including perspectives from the Global South (e.g., indigenous justice), which are essential for the future of the field.

Major international conferences, hosted by the programme and leading to publications include: [Jus Post Bellum and the Justice of Peace](#) (2016), [ICTY Legacy Dialogues and Final Symposium](#), with UN (2017); [Heritage Destruction, Human Rights and International Law](#) (2018), [Governance of International Courts and Tribunals](#), with ICC ASP (2019), and [Comparative Procedure in State-to-State Disputes](#), with US Embassy (2019).

Link to practice: Several projects have made a direct contribution to practice. They include the [Leiden Guidance on Digitally Derived Evidence](#), developed by the [Kalshoven-Gieskes Forum](#) with the Swiss Ministry of Foreign Affairs, the initiative for a climate change opinion of the ICJ, resulting in a request by small island states (Wewerinke-Singh), the governance project on international courts and tribunals (Blokker), which contributed to the ICC review process, van den Herik's work on [nationality](#) or drones, cyber warfare, [humanitarian assistance](#), and autonomous weapons systems in the [Advisory Committee on Public International Law Issues](#), which shaped Dutch policies, De Brabandere's newly developed [Investment Treaty Arbitration Database](#) (with City of the Hague), which supports practitioners in investment law, or *amicus curiae* briefs to the Special Jurisdiction for Peace in Colombia or [ICC litigation](#) on Palestine (Heinsch/Pinzauti).

Improvement & success of PhD tracks: An important part of the success of the programme and its research culture is the development of our PhD Tracks, i.e. the [Grotius PhD track](#) and the [PhD track in Air and Space law](#), geared at external PhD candidates. They attract top researchers, contribute to the quality and scholarly recognition of our programme, and make us less dependent on grants. We have integrated scholarly training models (e.g. E-learning) into the two PhD tracks, in order ensure a sound methodological basis and enable innovative scholarship. New activities include a reading group and methodology sessions. In total, we have managed to complete 39 PhD defences as part of EFIL in the review period. Several PhDs have been published with major international publishers (e.g., Saxon, Harwood, Van Schaack, Sharp, Hayashi, Robinson, De Vos, Eftekhar, Duggal, Cohen) and/or provided gateways for academic careers.

Multidisciplinary and empirical research: We are actively strengthening interdisciplinary and empirical research through collaborations with institutional partners and/or researchers from different disciplines (e.g., VVI, tax law, economics and anthropology). We cooperate with the VVI through multiple projects, such as Wewerinke-Singh's work on climate litigation, Mayer-Rieckh's work on vetting, or Bosdriesz' PhD on the impact of the Inter-American Human Rights System on impunity. We pursue joint projects and conferences with the [Global Transformations and Governance Challenges Cluster](#) at the Hague Faculty on Governance and Global Affairs, in areas such as environmental peacebuilding or international justice. Other interdisciplinary disciplinary projects relate to cultural heritage protection and looted art (Powderly, Campfens, Starrenburg, with Leiden, Delft & Erasmus [Centre for Global Heritage and Development](#)), new technologies and E-evidence (with Berkeley Human Rights Centre and [Nuremberg Principles Academy](#)), the space of discretion in international law (De Brabandere, with [Lund](#)), the role of diasporas in international law (Van den Herik) or expressivist practices and legacies of international courts and tribunals (Stahn, [with IRMICT](#)). Peat's project on behavioral approaches (with iCourts and Hamburg) resulted in an [AJIL Unbound symposium](#).

3. SWOT analysis

3.1. Strengths

- A very strong reputation of Leiden, and the Grotius Centre, attracting very high-quality staff and leading to invitations for publications, presentations and advice, and a strong international collaborative network, with unique nexus to practice in The Hague;
- High quality research output, with rising number of monographs, several prizes, output in leading journals in different fields, edited volumes and authoritative handbooks/commentaries, despite the pandemic;
- Leiden-run journals, such as [LJIL](#) or [IOLR](#), or prominent editorships (e.g., [Cambridge Studies in International & Comparative Law](#) and [Nijhoff International Investment Law Series](#)) help to steer academic discourse and to stay on top of the discipline;
- The PhD tracks attract highly talented researchers, including leading practitioners in the field; Demand for external PhD research exceeds our current capacity; this allows us to focus on quality and innovation;
- Research activities feed back into practice, such as ILC reports (van den Herik, Stahn), investment arbitration (De Brabandere), human rights litigation (Duffy) or prosecutorial and judicial practices (Schabas, Powderly, Heinsch) and respond to contemporary challenges, for example through conferences, lectures or contributions to newspapers, radio and television;
- Successful strategy to support EFIL fellows to carry out their research even if their grant application has been unsuccessful;
- Development of targeted structures to improve data management relating to interview-based and data-derived research;
- Our viability does not fully depend on external grants, the financial structure is sound.

3.2. Weaknesses

- Diversity: EFIL is truly international and hosts a global PhD body, but we have lesser staff members from the Global South or Dutch minority groups;
- While we have a very strong group of researchers, with interdisciplinary interests, collaborative research and publications also with different disciplines can be strengthened;
- Although several grants (e.g., NWO, KNAW, Swedish Research Council, Swiss Science Foundation) have been acquired, the programme could become even more successful in attracting external financing (e.g., collective or large research projects and grants);
- Although an increasing number of books and outputs are available open access (via Golden Access, [Working Paper Series](#) or SSRN), publishing open access systematically with peer-reviewed journals or international publishers requires additional resources;
- Although many PhD students have found a place on the job market, we do not have a targeted platform for follow-up post-doc research.

3.3 Opportunities

- The overall scholarly orientation is both sustainable, and dynamic and future-oriented, offering opportunities for future collaboration and high-quality outputs in years to come;
- While EFIL's general conceptual frame may come at the price of less targeted and integrated research lines, we seek to remedy this through the development of interest groups and seed funding for research lines that will offer further profiling and collaboration programme at Faculty & inter-Faculty level;
- Multidisciplinary and empirical research could be expanded through further collaborative relationships;
- Dutch publication culture: EFIL's substantive focus on international law implies that the programme has a natural orientation towards international publications. However, we make a structural effort to maintain an active publication culture in Dutch as well.

3.4 Threats

- With teaching duties, administration and research/PhD supervision, our staff faces a significant workload. Staff needs to be trained on an ongoing basis to balance responsibilities in a way to ensure that there is sufficient time for high-quality research, exploration of new fields or methods and/or empirical work.
- Prospects of academic growth based on research merit are limited. Grant applications are time-consuming, the limited success rate may create disappointment and doubts about value of research.

4. Conclusions

In the period under review, the programme has gone beyond its traditional strengths (e.g., journals, book series, link to practice) and invested in the quality of research, research culture and the PhD tracks. It has professionalized PhD education and enabled younger and senior researchers to take on larger projects (monographs, commentaries), with a lasting impact on the field. It has mapped new collaborative research lines, started new work within interest groups, with 'seed funding', and developed a new focus on methods and approaches towards international law, in order to foster interdisciplinary collaboration and critical study of global challenges of international law. These steps provide an excellent basis to stimulate further collaboration with the Faculty's departments and profile areas, other Faculties and international partners, as suggested in the mid-term review. The programme has further developed its profile through projects with societal impact, including guidelines, databases, high-profile conferences and events, and professional collaborations. The combined focus on quality of research and nexus to legal practice, the programme's viable financial basis and its investment in talent, and its forward-looking direction on changing frontiers of international law and research collaboration, prepare it well for the critical challenges of the future.

Onderzoeksvisiting FdR UL 2016-2021

Case study The Progression of EU Law: Accommodating change and upholding values (PEUL)

1. The progression of the PEUL research program

Since its creation in 2015, the fellows of the Research Program 'The Progression of EU law: Accommodating change and upholding values' have looked at the institutional and substantive dynamics underpinning European Union law and its development. They seek to understand how EU law progresses in its historical context while seeking to stay connected to its original values and objectives, such as the promotion of peace, security and welfare of the Member States of the EU, or solidarity between the Member States.

The programme has a twofold focus. First, there are four 'vertical' areas of substantive EU law: 1) Citizenship and the Area of Freedom, Security and Justice (AFSJ), 2) Internal Market and Competition, 3) Economic and Monetary Union and 4) the Union in the World (EU external relations). Second, there are cross-cutting 'horizontal' themes covering e.g. institutional aspects and fundamental rights. The matrix in Table 1 visualizes the connection between the four (vertical) subject areas and the four (horizontal) themes. It provides coherence and focus, but simultaneously gives the PEUL programme flexibility at both the horizontal and vertical axes.

	1. EU Citizenship & AFSJ	2. Internal Market & Competition	3. EMU	4. Union in the World	... future subject areas ...
1. Institutional Evolution					
2. Differentiation & Flexibility					
3. Solidarity & Social Europe					
4. Rule of Law & Fundamental Rights					

Table 1: Research Matrix PEUL programme

Researchers may study different subject areas from the angle of one of the cross-cutting themes, or instead focus on one specific subject area from the perspectives of one of more horizontal themes. Vertical research themes could be added or removed, as research needs and researcher profiles develop, or if within a substantive research a research focus merits a separate heading.

Currently, two research strands that are gaining prominence are for instance Behre's research on the EU's Green Deal and Fink's work on automated decision making and artificial intelligence.

As was recognized in the 2016 review of the PEUL programme, its research design has allowed fellows to work on topics that are great societal relevance and political salience. Research

themes range from classic internal market and competition law (Van den Bogaert, Van Rompuy, Jesse, Mandrescu) to migration, asylum and integration (Rijpma, Jesse, Fink), and from European and regional integration (Cuyvers, Piqani, Tobler) to EU fundamental rights (Kosta, Fink, Piqani) and the rule of law crisis (Lawson, Van Middelaar). With the establishment of a chair on the Area of Freedom, Security and Justice (Rijpma) and the incorporation of the Institute for Immigration Law in the Europa Institute, the cooperation on migration and asylum law within the PEUL programme has received an important impetus. The same goes for the research on comparative regional integration with the appointment of Cuyvers in this area.

The PEUL programme has also provided the framework within which the manifold political crises that the European Union has had to confront in the past decade. These include the financial crisis (Borger, Behre, Van Middelaar, Van den Bogaert, Cuyvers), the refugee policy crises (Rijpma, Fink), Brexit (Cuyvers, Van den Bogaert, Tobler). Current crises have shown the flexibility of the programme's design to accommodate recent developments, such as the global pandemic (Jesse, Rijpma) or the invasion of Ukraine (Lawson, Cuyvers).

The research design of PEUL is equally capable of accommodating interdisciplinary research, helping to bridge methodological boundaries. In the reporting period, interdisciplinary research, across the boundaries of the faculties, as well as universities, has taken place in the framework of the Leiden-Delft-Erasmus Centres for the [Governance of Migration and Diversity](#) [GMD], and the [European Research Centre for Economic and Financial Governance](#) [EURO-CEFG]. Within Leiden University, the [Global Transformations and Governance Challenges](#) [GTGC] brings 'scholars from different faculties at Leiden University, working in highly interdisciplinary teams', including PEUL fellows (see below). Under the [Institutions for Conflict Resolution](#) [COI] financed under the [Dutch national sector plan for law](#), PEUL fellows also cooperate across the borders of universities and disciplines. The COI programme also hosts two PhD projects supervised by PEUL fellows ([Filius](#) and [Grosfeld](#)). As such, PEUL partakes in country-wide efforts to strengthen interdisciplinary research.

2. Research output, societal relevance, and outreach

The publication-culture focuses on the dissemination of research through of monographs and book chapters with the most respected international publishers, as well as academic articles in top-ranked national and international journals. In addition, they contribute to professional publications and student handbooks. PEUL fellows are encouraged to share their findings at (international) conferences, and to popularize their findings, by means of blog posts and media performances.

Academic Publications

The full output of this reporting period has been included in the appendix to this self-evaluation. A selection of publications is given here to exemplify the high standard and ambition of research carried out by PEUL fellows.

In 2021, Van Middelaar published '[Een Europees pandemonium: Kwetsbaarheid en politieke kracht](#)' [['Pandemonium- Saving Europe'](#)], which is currently available in four languages. Jesse published a [monograph](#) and [edited volume](#) with Cambridge University Press. PhD research conducted under the PEUL programme has resulted in commercial editions with top

publishers: Antonaki ([Brill 2021](#)), Borger (CUP 2020), Fink ([OUP 2018](#)), or Gruni ([Hart 2018](#)). Borger's monograph was awarded the Best Book Prize by the University Association for Contemporary European Studies (UACES),

PEUL fellows took the lead in the creation of the fifth edition of '[The Law of the European Union](#)', a complete reference work on all aspects of the law of the European Union (2018). The [Common Market Law Review](#) of the Europa Institute Leiden remains the leading journal in the field of EU Law. Since 2015, the Common Market Law Review has organized the 'Common Market Law Review On Tour' conferences, aiming to expand its reach to and facilitate scholarly exchange beyond Western-Europe. Conferences have taken place in Liverpool, [Oslo](#), [Paris](#), Munich, Florence, and Krakow.

Societal Relevance & Outreach

PEUL fellows have engaged in a wide range of projects with societal relevance, reaching out to practice, as well as the wider public, both within the European Union and beyond.

The [Leiden Centre for East Africa](#) [LEAC] received financial support from the EU delegation to the East African Community (EAC) and the EAC Commission. The EU's Erasmus-Plus programme for scholarly exchanges, allowed for the exchange of staff and students with students in the countries of the EAC, but also with Albania.

PEUL fellows have carried out research work for local and national government, national parliaments, the European Parliament (notably the LIBE Committee and the European Parliament's research service), EU agencies (notably Frontex), and the East-African Communities. PEUL fellows also are members of well-respected governmental and non-governmental advisory bodies, such as the [Advisory Council on International Affairs](#) [AIV] (Van Middelaar), [Adviescommissie Vreemdelingenzaken \[ACVZ\]](#) (Klaassen), or the [Standing Committee of Experts on International Migration, Refugee and Criminal Law – Meijers Committee](#) (Rijpma, Fink). Lawson is alternate member of the Management Board of the EU Fundamental Rights Agency.

The societal relevance of PEUL's research is evidenced by frequent appearances of its fellows in national and international media, explaining and commenting on topics of great societal relevance, such as the financial and monetary crisis, asylum and migration, Brexit and COVID-19 restrictions. Van Middelaar's weekly column in the Dutch NRC newspaper links academic and social/political discussion on topical issues and has a large readership.

Over the past decade, so-called Leiden Law Exchanges [LLX] have proven an excellent format to bring together academics, legal practitioners, civil servants and NGO's on recent developments of EU law (recent case law, political and/or legislative developments, EU Presidency priorities). Many of these LLX meetings have been organized in cooperation with other departments or external partners. During COVID-19 the format proved flexible enough to be moved online, allowing for a broader audience and participation.

A few examples of successful LLX meetings during the reporting period, illustrate the broad range of issues covered. In 2018 and 2019 there were meetings on the platform economy, [Brexit, and the European Arrest Warrant in the Rule of Law crisis](#). During the pandemic LLX

meetings were organized on the Coronavirus Relief Fund , [Frontex border missions](#) (with the Defence Academy of the Netherlands), as well as on the Social Summit (with the University of Lisbon).

In November 2021, after repeated postponements due to the corona-restrictions, the [XXIX FIDE Congress](#) congress took place in the Hague. The 2021 edition was organized under the auspices of the Dutch Association of European Law. Rijpma acted as academic programme coordinator of the organizing committee. In May 2021, Leiden Law School hosted the '[Young Fide Seminar](#)', co-organized by PEUL fellow Behre. Many other PEUL fellows contributed in different capacities to the success of the congress (panel participation, chairs, editors). Leiden University acted as academic partner of the congress.

Internally, staff seminars, research lunches, and case law lunches, provide a forum for the exchange of ideas. The bi-annual [Leiden London conference](#) attracts the best legal academics on a current topic of EU law. Multi-day international congresses were hosted in the reference period in Leiden. For example, the conference '[Brexit and the future of the EU](#)' (marking the 60th anniversary of the Europa Institute Leiden in 2017), resulted in a [special issue](#) of the Common Market Law review. The conference '[The "Others" amongst "Us"](#)', organized as part of Jesse's NWO Veni project, resulted in the publication of a collective volume with Cambridge University Press (see above). Within the framework of the prestigious [Europa Lezing \(Europe Lecture\)](#), PEUL has welcomed leading academics, politicians and officials to Leiden to present their vision on issues of EU law and politics, often directly linked to the research themes of the PEUL programme.

Over the last years, the PEUL programme has been fortunate to receive many researchers from abroad, either to present their research or to spend a period of research at Leiden Law School. The presence of visiting scholars has allowed PEUL to exchange ideas with scholars from outside Leiden and the Netherlands and foster ties also at institutional level.

3. Research Grants and External Funding

In the reporting period, several fellow were successful in obtaining external research funding. Jesse completed work on his [NWO Veni project](#) in the period 2016-2018. Rijpma was awarded a Jean Monnet Chair for his project on [Mobility and Security in Europe \[MOSE\]](#) in 2017 in the field of EU Justice and Home Affairs Law. The project had a strong research component and brought young researchers to Leiden for doctoral seminars in [2018](#) and [2019](#). In 2018, Borger was granted a [Niels Stensen Fellowship](#) in 2018, allowing him to spend a year at Yale Law School (US). In 2019, Cuyvers acquired funding to develop the [Leiden Centre for East Africa \[LEAC\]](#) into a Jean Monnet Centre of Excellence (CompaRe), which focusses on comparative regional integration in Europe, Asia, Latin-America and Africa.

In 2021, Kosta obtained an NWO Vidi grant in 2021 for her project '[The EU fundamental right to "freedom of the arts and sciences": exploring the limits on the commercialization of academia](#)'. Her Vidi project has a strong interdisciplinary component at post-doc level. In the same year, Fink was awarded the [Austrian APART-GSK](#) for a four-year research project, to be conducted at Leiden Law School and the Central European University in Budapest/Vienna. Van Middelaar and Borger submitted a [KNAW Thorbecke-grant proposal](#), which was granted in early 2022. Also in 2021, Piqani was part of a collaborative effort to obtain a seed grant

from the Global Transformations and Governance Challenges (see above), awarded in 2022), on how [international organizations can meet the challenge of enforcing the rule of law](#).

The 2016 evaluation report recommended an increase of efforts to acquire external research funding to unlock research potential and to allow for more flexibility as regards hiring of new academic staff. This recommendation was taken to heart. In this regard, it is important to mention that a conscious effort has been made to create space and time for assistant and associate professors to develop grant proposals. In addition, talented PhD candidates have been given a temporary post-doc position to work on the commercial publication of their doctoral thesis and prepare grant proposals.

4. PhD research and retention (and acquisition) of talent

The PEUL programme is the cradle of a considerable number of young doctors. In the review period, a total of twelve theses have been successfully defended (appendix D). Amongst them two were defended *cum laude*, namely [Borger](#) (2018) and [Antonaki](#) (2019). These theses have reflect the quality of the programme and the width of topics covered.

The programme prides itself on excellent supervision of internal and external PhD candidates and seeks to provide the best research environment possible. This includes, amongst other things, close personal supervision, a teaching-free year, encouragement and funding to present and defend research findings at (international) conferences from an early stage of the PhD project, and the annual organization in the spring semester of the so-called PhD-Day during which all candidates of the PEUL programme present their research to the members of the department of European law. In the reporting period, four young researchers, Behre (2016), Budinska and Van Kruisbergen (both 2018), and Reijgwart (2021), joined the PEUL programme after having obtained the competitive Meijers grants financed by Leiden Law School. In addition, the department of European law has succeeded in retaining talent by using its own resources to fund PhD research, or match research funding, benefitting also the PEUL Programme.

Efforts to attract new talent start much earlier. While open recruitment is the rule, the two LL.M. programs (see [here](#) and [here](#)) most closely linked to the PEUL programme, have acted as talent pools and have been channelled into the Law School's Pre-PhD Programme (PPP) and/or have been given student assistant positions. The PPP is also open to our junior lecturers (Research & Teaching), who as a rule are hired for a one-year period to gain experience with teaching and develop a research grant proposal. A challenge here is that the available funding opportunities within the Netherlands are very limited.

5. Workload research staff - Reflection on earlier evaluation reports

PEUL has always been and remains a research programme with an international outlook and composition. The majority of fellows come from outside the Netherlands and/or have received (part of) their education outside the Netherlands.

The diversity brought about by a multi-national body of PEUL fellows is to be cherished. Research on EU law is per definition cross-border and embedded in an European and

international research community. The programme takes pride in the fact that publications are produced also in languages other than Dutch and English, increasing the reach of research output. At the same time, the PEUL programme fully recognizes that it is based in the Netherlands and that European law takes effect within the legal orders of the Member States, the Netherlands included. They therefore remain committed to producing output in the Dutch language and to continue our outreach activities within the Netherlands, as for instance shown by our involvement in the [European Science Open Forum 2022, as part of Leiden City of Science](#).

The diverse nature of the researcher body in terms of nationality, is not yet matched on all factors of diversity. In terms of gender balance some steps have been made, but this remains a point of attention. While some generally underrepresented groups are well represented in the programme, other groups are not. This as well, will need to be taken on board, in particular in recruitment and talent scouting.

The 2016 report put much emphasis on the staff composition in the Department of European Law, i.e. the department where most PEUL fellows are employed. The report noted a relatively low number of senior full-time staff and recommended a better balance between senior and junior members in full time employment. This concern has been addressed with the appointment of Rijpma in 2020 and Cuyvers in 2021 to full professors, and the appointment of Kosta as Associate Professor in 2022. In addition, a considerable number of young Assistant Professors has started their careers as fellows in the PEUL programme and developed their research under its wings, creating a more balanced mix of new faces and seasoned fellows in the programme.

A second recommendation in the 2016 report, i.e. the need to safeguard research time in light of teaching obligations has remained a concern, also due to the COVID-19 pandemic. Unfortunately, the additional work load affected in particular full-time staff, given their greater involvement in teaching activities, thus exactly the group that was identified in 2016 to be in need of extra attention. Taking this factor into consideration, the research output of PEUL fellows, also during this period, is something to be proud of. At Faculty level work-life balance is an important point of concern and measures are under discussion to use financial reserves to improve the situation.

6. Brief SWOT analysis

Strengths	Opportunities
<ul style="list-style-type: none"> - Coherence of research provided by cross-cutting research themes allowing for research on various topics to be conducted under the common PEUL roof. - Flexibility to incorporate new research themes and socially relevant topics. 	<ul style="list-style-type: none"> - Focus on new thematic research areas (such as environmental policies, artificial intelligence, European security). - More young full-time researchers within the ranks of PEUL create a new dynamic and will set new

<ul style="list-style-type: none"> - Strong international Reputation of Leiden’s Europa Institute and the Common Market Law Review. - Academic quality of staff - International composition, diversity, and international outlook of fellows as far as research and output is concerned, while remaining firmly rooted in Leiden and the Netherlands 	<p>impulses (research projects, agendas, grants).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Balance between junior and senior full-time staff recalibrated - New research projects (see above) will consolidate cooperation with other disciplines - European integration remains a highly dynamic area of study, there will be no shortage of research topics which are socially and politically relevant in the foreseeable future.
<p>Weaknesses</p> <ul style="list-style-type: none"> - The programme is relatively small and predominantly hosted by the department of EU law. This naturally limits legal perspectives underpinning research. A deeper and more pronounced cooperation between PEUL fellows in different departments would be a way to address this. - Participation in international consortia is still lacking - Diversity of researchers’ profiles could be improved 	<p>Threats</p> <ul style="list-style-type: none"> - (Ongoing) lack of research time, amplified by Covid-19 pandemic (and its aftermath). - PEUL fellows tend to focus on current crises in their research. This, in combination with limited research time, carries the danger of neglecting fundamental research.

7. Conclusion

In line with the 2016 evaluation report, it can be concluded that the PEUL research programme has ‘within a few years’ time’, not only ‘successfully developed its research identity’, but also managed to further advance this identity and to remain open to new topics. The areas of research covered by the PEUL programme have remained topical and foster research that is of high societal relevance. The issues raised by the 2016 visitation report were taken to heart and addressed to the best of our abilities, also bearing in mind the limitations posed by the global pandemic. For the future, the flexible architecture of the PEUL research program allows it to adjust to new research topics and increase cooperation across departments within and beyond the confines of the Law School and the legal discipline.

All in all, PEUL fellows have reasons to be proud and can look into the future with confidence.

Onderzoeksvisiting FdR UL 2016-2021 Case study Hervorming van sociale regelgeving (HSR)

De inrichting van de samenleving verandert door maatschappelijke trends zoals vergrijzing, individualisering, technologisering en internationalisering. Deze trends leiden tot aanpassingen van regelgeving en instituties op het terrein van sociale zekerheid, pensioenen en de arbeidsmarkt. In het onderzoeksprogramma “Hervorming van sociale regelgeving” analyseren onderzoekers van de afdeling Economie en onderzoekers van de afdeling Sociaal Recht de economische en juridische gevolgen van deze ontwikkelingen.

SWOT analyse

Het onderzoeksprogramma floreert met veel maatschappelijk en wetenschappelijk relevant onderzoek van hoge kwaliteit. Er zijn nationaal en internationaal hoogstaande publicaties gerealiseerd in onder andere Journal of Public Economics, Review of Economics and Statistics, Journal of Human Resources, European Journal of Political Research en European Economic Review. Daarbij is samengewerkt met diverse maatschappelijke partners zoals diverse ministeries, het Centraal Planbureau (CPB), het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), G4 gemeenten, UWV, pensioenuitvoerders en -fondsen, verzekeraars, de AFM, Instituut Gak en het Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement (Netspar).

De tabel hieronder presenteert de SWOT-analyse van het onderzoeksprogramma. Sterke punten zijn de maatschappelijke relevantie en het interdisciplinaire karakter van het onderzoeksprogramma, welke we hieronder met behulp van parelprojecten illustreren. De interdisciplinaire samenwerking in het onderzoeksprogramma betreft juristen (sociaal recht en fiscaal recht) en economen. Daarnaast wordt ook samengewerkt met de criminologen van onze faculteit¹ en buiten onze faculteit met bestuurskundigen, psychologen, epidemiologen en sociologen. In het onderzoeksprogramma werken we veel samen in teams. Dat begint al tijdens de PhD trajecten. Zo heeft Stefan Thewissen een proefschrift geschreven over de politieke economie van inkomensongelijkheid en de ontwikkeling van sociaaleconomisch beleid, schreef Emile Cammeraat over de economische effecten van sociale zekerheid, en publiceerde Lieke Kools een proefschrift over vermogen, gezondheid en dataverzameling. In totaal zijn er in deze periode 7 proefschriften tot stand gekomen.

Kansen Actueel onderzoek geeft kansen voor externe onderzoeksfinanciering.	Risico's Interdisciplinair onderzoek is verrijkend, maar kost ook tijd. Geringe onderzoekstijd in een onderwijsrijke omgeving.
Sterke punten Maatschappelijke relevantie Team science Open science Interdisciplinair onderzoek Externe onderzoeksfinanciering	Verbeterpunten Blijvende aandacht voor samenhang deelprogramma's.

Het onderzoeksprogramma kenmerkt zich door *Open Science*. Het merendeel van het onderzoek wordt al voor de officiële publicatie beschikbaar gemaakt aan de buitenwereld via Working Papers. Dat geldt ook voor datasets, die we op onze website publiceren. Daarnaast zijn we onderdeel van ODISSEI, waarbij we met behulp van Roadmap financiering van NWO met datascouts administratieve datasets beschikbaar maken voor wetenschappelijk onderzoek.

De maatschappelijke relevantie van het onderzoek in combinatie met de reputatie van de onderzoekers in het programma biedt kansen voor externe financiering van onderzoek. Zo zijn er in de afgelopen tijd onderzoeksprojecten gehonoreerd vanuit Instituut Gak, Netspar, Horizon Europe, ZonMW, de gemeente

¹ In januari 2022 heeft Stam zijn proefschrift “Essays on welfare benefits, employment, and crime” verdedigd, op het snijvlak van economie en criminologie.

Rotterdam, NWO Roadmap financiering en de Nationale Wetenschaps Agenda (NWA). Leden van het onderzoeksteam trekken het stimuleringsprogramma Social Citizenship & Migration, zijn co-trekker van het Leiden-Delft-Erasmus Center on the Governance of Migration and Diversity en zijn betrokken bij het Leiden-Delft-Erasmus Centre for BOLD Cities.

Een verbeterpunt van het onderzoeksprogramma is de samenhang tussen de onderzoekers van de afdeling Economie en de afdeling Sociaal Recht. Dit is in de midtermcommissie van 2019 ook aan bod gekomen. Er zijn in de verslagperiode diverse initiatieven geweest waarin samengewerkt is tussen de disciplines in het onderzoeksprogramma. Zie bijvoorbeeld parelprojecten 2 en 3 hieronder. Tevens is het boek "*De oudere werkende en het sociaal recht*" tot stand gekomen onder leiding van Heerma van Voss en Van Marwijk Kooy, waarin bijdragen vanuit de juridische en economische discipline elkaar aanvullen. Ook hebben economen en sociaal juristen tijdens de verslagperiode samengewerkt in een gezamenlijk onderzoeksproject binnen het profileringsgebied Interaction between Legal Systems. De samenhang zou echter versterkt kunnen worden door frequenter onderzoekoverleg en seminars te organiseren. Voor de coronapandemie hebben we daar een begin mee gemaakt, maar tijdens de pandemie is dat grotendeels komen te vervallen. Daarbij merken we op dat interdisciplinair onderzoek verrijkend is, maar ook meer tijd kost dan monodisciplinair onderzoek. Dit is een risico waar we ons van bewust zijn en waar we een goede balans in moeten blijven vinden.

Maatschappelijk en wetenschappelijk relevant onderzoek

Om de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van het onderzoek te laten zien, lichten we hieronder drie parelprojecten kort toe.

1. Inkomens(her)verdeling in Nederland

Mensen hebben veel onderbuikgevoelens over de ontwikkeling van de inkomensverdeling in Nederland. Maar betrouwbare uitspraken kunnen alleen gedaan worden met behulp van onderzoek op een consistente datareeks. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) beschikt over inkomensgegevens vanaf 1977, maar door de overstap naar een nieuw belastingstelsel in 2001 zit er een trendbreuk in de gegevens. De cijfers van voor en na de stelselwijziging zijn daardoor niet goed met elkaar te vergelijken. Vanuit onze onderzoeksgroep hebben wij een lans gebroken voor de ontwikkeling van een consistente reeks inkomensgegevens vanaf 1977. In samenwerking met het CBS hebben we de trendbreuk aangepakt. Daarvoor is input opgehaald bij onderzoekers van verschillende universiteiten, De Nederlandsche Bank, het Centraal Planbureau, een aantal ministeries en Netspar.

In de publieksuitgave '*Inkomen verdeeld, trends 1977-2019*' hebben we de uitkomsten gepresenteerd voor de inkomensontwikkeling in Nederland over een lange periode op basis van de consistent gemaakte inkomensgegevens. Behalve voor inkomensongelijkheid is er aandacht voor aanverwante onderwerpen, zoals de samenstelling en herverdeling van het inkomen, de belastingdruk, de koopkrachtontwikkeling, de ontwikkeling van de lage inkomens en armoederisico's, topinkomens en de inkomensverschillen tussen generaties. Teamleden Caminada en Jongen zijn de editors van dit boek in samenwerking met het CBS. Het boek bevat 8 hoofdstukken waarin 6 hoofdstukken voor rekening komen voor onze teamleden Been, Caminada, Goudswaard, Jongen en Vethaak. Een van de opvallende uitkomsten is dat de inkomensverdeling sinds 1990, anders dan vaak wordt gedacht, vrijwel constant is gebleven, ook aan de bovenkant van de verdeling (top 1%). De data zijn publiek beschikbaar gesteld via de websites van het CBS en de Afdeling Economie (dit in het kader van *Open Science*) en bevatten veel aanknopingspunten voor vervolgonderzoek. Er is veel media-aandacht geweest voor het onderzoek, onder andere in Nieuwsuur, de Volkskrant, NRC, Telegraaf, NOS, Trouw, AD, regionale kranten en in columns van Marike Stellinga en Frank Kalshoven.

2. Flexibilisering van de arbeidsmarkt

In de afgelopen jaren is het aantal zzp'ers en werkenden met een flexibel contract flink toegenomen in Nederland. De flexibilisering van de arbeidsmarkt heeft verstrekkende gevolgen voor de economie, het stelsel van sociale zekerheid en de samenleving. Deze trend heeft geleid tot een brede discussie over een dreigende tweedeling op de Nederlandse arbeidsmarkt tussen zogenoemde *insiders* met een vast contract en *outsiders* met een flexibele contractvorm, zoals zzp'ers, payrollers en oproepkrachten. In dit project doen we onderzoek naar de oorzaken en gevolgen van de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Het project wordt gefinancierd door Instituut Gak.

Vanuit het project wordt samengewerkt tussen onderzoekers van Economie en Sociaal Recht. Zo hebben Van Vliet en Bennaars gezamenlijke artikelen gepubliceerd en een interdisciplinair themanummer van het *Tijdschrift voor Arbeidsrecht in Context* geredigeerd. Ook hebben de Afdeling Economie en de Afdeling Sociaal Recht een gezamenlijk seminar georganiseerd over de flexibilisering van de arbeidsmarkt.

Naast de wetenschappelijke disseminatie van de onderzoeksresultaten, zijn de publicaties en activiteiten van het project gericht op het bereiken van beleidsprofessionals, sociale partners en het publieke debat. Zo zijn verschillende partners bij het onderzoek betrokken, waaronder het UWV, VNO-NCW, FNV en de Werkvereniging. Verder hebben we de VAAN-VvA expertgroep Wetboek van Werk 2025 geadviseerd over de economische gevolgen van aanpassingen in het arbeidsrecht. Publicaties over de arbeidsmarkteffecten van de coronacrisis van teamleden Diris, Van Doorn, Jongen en Van Vliet hebben veel aandacht in de media gekregen (RTL Z, BNR, NOS Radio 1, NRC, FD).

3. *De gender pension gap*

Het Nederlandse pensioenstelsel wordt internationaal geprezen vanwege het arbeidsvoorwaardelijke pensioen dat samen met de AOW zorgt voor een toereikend ouderdomspensioen. Er is echter een groot verschil in het in totaal beschikbare ouderdomspensioen tussen mannen en vrouwen. Nederland scoort internationaal slecht wat betreft deze *gender pension gap* gemeten aan de hand van de optelling van eerste pijler en tweede pijler pensioenen. Sterker nog: Nederland heeft anno 2016 na Cyprus de grootste *gender pension gap* van de EU. Hoewel deze gap daalt in andere landen, is in Nederland het verschil tussen mannen en vrouwen in het voorafgaande decennium nagenoeg hetzelfde gebleven.

Dit onderzoek combineert een economische en juridische analyse van de *gender pension gap*. We leggen oorzaken en ontwikkelingen empirisch vast, waarna diverse oplossingsrichtingen geanalyseerd worden. Het onderzoek is uitgevoerd door teamleden Kali, Been, Knoef en Van Marwijk Kooy en is gefinancierd door Netspar. Het onderzoek is niet alleen gepresenteerd aan andere wetenschappers, maar ook aan het Ministerie van SZW en diverse pensioenuitvoerders.

Er is veel media-aandacht geweest voor het onderzoek. Onder andere in het acht uur journaal van de NOS en in diverse nationale kranten. Er zijn twee podcasts opgenomen in samenwerking met Jannie Benedictus (columnist van het FD). Daarin spreken de onderzoekers (Kali en Been) met Joanne Kellerman (bestuursvoorzitter van het Pensioenfonds voor Zorg en Welzijn) en een communicatie expert van APG. Op deze manier maakt het onderzoek impact en draagt het bij aan een verkleining van de *gender pension gap*. WOMEN Inc. is onlangs een campagne gestart waarbij onder andere dit onderzoek gebruikt is om vrouwen meer bewust te maken van hun pensioenopbouw.

Maatschappelijke commissies en functies

Teamleden zijn benoemd in diverse commissies. Zo is Barentsen voorzitter van de Geschillencommissie Medezeggenschap Defensie. Tevens is hij raadsheer-plaatsvervanger bij het Gerechtshof in Den Haag en bij de Centrale Raad van Beroep. Been is bestuurslid van het Nederlands Instituut voor Sociale Zekerheid. Bennaars was lid van de Commissie Regulering van werk (Commissie Borstlap). Caminada is Academic Partner van het CPB, lid van de wetenschappelijk raad van het Wim Drees Fonds van de KHMW en lid van de Board of Governors van de Foundation of International Studies on Social Security. Goudswaard is benoemd tot vice-voorzitter van het bestuur van Instituut Gak, hij is voorzitter van de RvT van Pensioenfonds Horeca en Catering, lid van de RvT Pensioenfonds Zorg en Welzijn en ook lid van de wetenschappelijke raad van het Wim Drees Fonds van de KHMW. Heerma van Voss is Staatsraad Afdeling advisering bij de Raad van State en raadsheer-plaatsvervanger bij het Gerechtshof in Den Haag. Van Marwijk Kooy is voorzitter van de interne Beroepscommissie van Pensioenfonds Zorg en Welzijn en raadsheer-plaatsvervanger bij het Gerechtshof in Den Haag. Knoef is Algemeen directeur van Netspar en Kroonlid van de Sociaal-Economische Raad. In 2019 en 2022 is zij door de ministerraad benoemd tot lid van de Commissie Parameters. Van Vliet is bestuurslid van het Nederlands Genootschap Sociale Zekerheid, lid van de Wetenschappelijke Adviesraad kenniscentrum arbeidsmigranten en lid van de Themagroep Solidaire en activerende inkomensverzekeringen van de Stichting Platform de Toekomst van Arbeid. Teamleden hebben ook een belangrijke rol gespeeld in de organisatie van de Nederlandse Economendag (in Wijnhaven, Den Haag) en waren lid van beoordelingscommissies voor diverse internationale conferenties. In 2017 is de World Cultural Council special recognition award toegekend aan Marike Knoef en in 2018 kreeg het onderzoek van dit

onderzoeksprogramma rondom de toereikendheid van pensioen een nominatie voor de Huibregtsenprijs (bedoeld voor een wetenschappelijk vernieuwend onderzoeksproject dat zicht biedt op een maatschappelijke toepassing).

Toekomst

De thematiek van het programma Hervorming sociale regelgeving zal in de komende tijd onverminderd actueel en relevant zijn. Vanuit een multidisciplinair en interdisciplinair perspectief wil de onderzoeksgroep in wetenschappelijk opzicht vernieuwende bijdragen op dit terrein blijven leveren, de samenhang tussen juristen en economen in het onderzoeksprogramma versterken, en tevens van belang zijn voor het maatschappelijk debat.

Onderzoeksvisiting FdR UL 2016-2021
Case study Grenzen van Fiscale Soevereiniteit (GFS)

1. Wat doet het onderzoeksprogramma GFS?

1.1 Focus op belastingontwijking door multinationals

Het onderzoeksprogramma GFS heeft betrekking op de begrenzings van de macht van een staat om met belastingheffing inbreuk te maken op de rechten van burgers, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen twee pijlers, te weten externe en interne soevereiniteit. Het onderzoek in beide pijlers is gericht op multidisciplinaire benaderingen, waardoor eveneens metajuridische vragen aan bod komen. Het Leidse onderzoek heeft daarmee een uitgesproken profiel binnen het fiscaalrechtelijke onderzoek in Nederland. Henk Vording (2016-2018), Irma Mosquera Valderrama (2019-2020) en Jan van de Streek (2021-thans) hebben als programmacoördinator opgetreden.

Het onderzoek dat wordt verricht in de eerste pijler gaat in het algemeen over de begrenzing van de heffingsmacht van een staat ten opzichte van andere staten. Sinds de OESO en de EU de aanpak van belastingontwijking door multinationals op de internationale beleidsagenda hebben gezet, is de aandacht binnen deze pijler komen te liggen op de samenwerkingsmogelijkheden tussen landen. In de laatste twee jaar van de verslagperiode is de uni- en multilaterale aanpak van de belastingontwijking door multinationals uitgegroeid tot een centrale onderzoeksfocus van het onderzoeksprogramma. Het onderzoeksprogramma beoogt daarmee aan te sluiten bij de grote maatschappelijke zorgen over de belastingontwijking door multinationals en het gebrek in de samenleving aan vertrouwen in winstbelastingstelsels. Kernpublicaties op het terrein van belastingontwijking door multinationals hebben o.a. betrekking op het [multilaterale instrument, Nederland als belastingparadijs](#) en [de meldingsplicht voor agressieve belastingconstructies](#). De onderhanden zijnde promotieonderzoeken op het terrein van de belastingheffing van multinationals gaan o.a. over [misbruik van belastingverdragen](#), [de invloed van het OESO/BEPS-project op belastingprofessionals](#), [arbitrage in het internationale belastingrecht](#) en [de samenloop van EU-recht en belastingverdragen](#). Twee in het onderzoeksprogramma GFS ingebede onderzoeksprojecten hebben betrekking op de aanpak van de belastingontwijking door multinationals, te weten [GLOBTAXGOV](#) en [Fiscale Transparantie](#).

Onderzoeksproject GLOBTAXGOV

Het onderzoeksproject GLOBTAXGOV (A New Model of Global Governance in International Law Making), waarvan Irma Mosquera Valderrama de hoofdonderzoeker is, onderzoekt de haalbaarheid en de legitimiteit van het bestaande model van *global tax governance* en de rol van de OESO en de EU bij het opstellen van (model)belastingwetgeving. Het is het eerste (en tot nu enige) onderzoeksproject in het belastingrecht in Nederland dat een ERC-grant in de wacht heeft gesleept. De [ERC-grant](#) bedraagt € 1.384.750 en loopt van februari 2018 tot en met juli 2023. Het onderzoeksproject is sociaaljuridisch van aard en past theorieën uit de rechtsvergelijking en de politicologie toe op de tussen landen overeengekomen aanpak van de belastingontwijking door multinationals. Het project vergelijkt in het bijzonder de implementatie van de (model)belastingwetgeving in Nederland, EU-lidstaten en landen in drie verschillende geografische regio's, te weten Afrika, Azië en Amerika. De positie van

ontwikkelingslanden heeft daarbij bijzondere aandacht. Het project heeft o.a. publicaties opgeleverd over [bijzondere economische belastingzones](#), [internationaal gewoonrecht op belastinggebied](#) en [belastingfaciliteiten in twee specifieke landen \(case studies\)](#). Binnen het project wordt promotieonderzoek verricht op het terrein van [internationale belastingharmonisatie](#) en [de implementatie van het OESO/BEPS-project in ontwikkelingslanden](#).

Onderzoeksproject Fiscale Transparantie

Het onderzoeksproject Fiscale Transparantie, waarvan Martijn Nouwen de hoofdonderzoeker is, onderzoekt belastingcompetitie tussen landen, in het bijzonder EU-lidstaten, en de effectiviteit van de aanpak ervan. Het onderzoek wordt medegefinancierd door een donatie van € 656.000 van [Adessium Foundation](#). Het project hanteert een unieke empirische benadering om te onderzoeken hoe EU-lidstaten en EU-instellingen in verschillende overleg- en besluitvormingsfora samenwerken om belastingontwijking aan te pakken. Op basis van door middel van de Eurowob opgevraagde documenten worden het besluitvormingsproces en de resultaten ervan getoetst op, onder andere, effectiviteit. Naast het belastingrecht, heeft het project oog voor andere disciplines, waaronder het EU-recht, economie en politieke wetenschappen. Het onderzoeksproject is in 2020 gestart aan de Universiteit van Amsterdam en is met ingang van 2021 overgegaan naar het Leidse onderzoeksprogramma GFS. Het onderzoeksproject heeft in 2021 o.a. een publicatie opgeleverd over de [stemming bij meerderheid in Europese belastingzaken](#). Binnen het onderzoeksproject wordt promotieonderzoek verricht naar [de Europese zwarte lijst van belastingparadijzen](#) en [de Europese minimumbelasting voor multinationals](#).

1.2 Kwaliteit van fiscale regelgeving, het formele verkeer tussen belastingplichtigen en de Belastingdienst en fiscaal grondslagenonderzoek

Het onderzoek dat betrekking heeft op de interne soevereiniteit betreft de vraag hoe normen van rechtsstatelijkheid en maatschappelijke normen over staatsoptreden de uitoefening van fiscale soevereiniteit begrenzen. De thema's die binnen deze tweede pijler bij uitstek aandacht krijgen zijn kwaliteit van fiscale regelgeving, het formele verkeer tussen belastingplichtigen en de Belastingdienst en fiscaal grondslagenonderzoek. Bij fiscaal grondslagenonderzoek gaat het om onderzoek naar de doelstellingen, randvoorwaarden en rechtvaardiging van het belastingrecht. Overigens is niet alleen aandacht voor normen die staatsoptreden begrenzen, maar ook voor ethische en maatschappelijke normen die het gedrag van belastingplichtigen zouden kunnen begrenzen. Publicaties die binnen deze pijler het licht hebben gezien hebben o.a. betrekking op [horizontaal belastingtoezicht](#), [de rol van precedents in Nederlandse fiscale geschillen](#) en [de geboorte van het belastingrecht als juridische discipline](#). De leden van het onderzoeksprogramma GFS waren ook ruim vertegenwoordigd in het onderzoeksproject "[50 jaar vennootschapsbelasting](#)", dat is uitgevoerd met de zusterafdelingen belastingrecht van andere universiteiten. Afgerond promotieonderzoek binnen deze pijler heeft o.a. betrekking op [consultatie bij fiscale wetgeving](#), [fiscale budgettering](#), [duidelijkheid van fiscale wetgeving](#), [normen in het belastingrecht](#), [de fiscale geheimhoudingsplicht](#) en de [belastingheffing in koloniaal Indonesië](#). Binnenkort af te ronden promotieonderzoek heeft betrekking op [de voorlichting van de Belastingdienst aan burgers](#).

2. Maatschappelijke impact

Van het onderzoek wordt op tal van wijzen een vertaalslag gemaakt naar de maatschappij. Het onderzoeksproject **GLOBTAXGOV** is sinds de start in 2018 het internationale visitekaartje van het onderzoeksprogramma GFS en brengt door middel van conferenties, workshops en een digitaal platform wetenschappers van verschillende disciplines, het bedrijfsleven, niet-gouvernementele organisaties en beleidsmakers van de EU, de OESO en de VN bij elkaar om vanuit verschillende perspectieven van gedachten te wisselen over de globale uitdagingen over de belastingheffing van multinationals, internationale handel en aanverwante uitdagingen van politicologische, economische en politiek-economische aard. Voorbeelden zijn georganiseerde workshops over [duurzaamheidsdoelstellingen en de aanpak van belastingontwijking](#), [belastingfaciliteiten in ontwikkelingslanden](#), [tax governance en digitalisering](#).

Een belangrijk onderdeel van het onderzoeksproject **Fiscale Transparantie** is de valorisatie van het onderzoek ten behoeve van drie doelgroepen ((onderzoeks)journalistiek, beleidsmakers/politiek en niet-gouvernementele organisaties). Voorbeelden van de valorisatieactiviteiten ten behoeve van de (onderzoeks)journalistiek betreffen [publicaties in Der Spiegel, NOS \(website en 8-uur journaal\), Het Financieel Dagblad, Volkskrant, NRC etc.](#) De onderzoeksmethode van het project was voorwerp van een [publicatie in NRC](#). Voorbeelden van valorisatieactiviteiten ten behoeve van beleidsmakers/politiek betreffen deelname aan een [hoorzitting in de Tweede Kamer](#) en een [debat met politici georganiseerd door het Montesquieu Instituut](#). Voorbeelden van valorisatieactiviteiten ten behoeve van niet-gouvernementele organisaties zijn diverse workshops voor [Oxfam Novib](#), [FNV](#) en [Tax Justice Nederland](#).

Los van de twee onderzoeksprojecten is Jan Vleggeert een veelgevraagd expert door de media. Hij trad ook op als expert in de [parlementaire mini-enquête Fiscale Constructies](#). Nagenoeg alle leden van het onderzoeksprogramma nemen voorts actief deel aan discussies in de fiscale vakliteratuur over de toepassing van het belastingrecht in de praktijk door middel van o.a. annotaties bij rechterlijke uitspraken, vakpublicaties en bijdragen aan hand- en studieboeken. Henk Vording maakte ten slotte deel uit van de [adviescommissie Regulering van Werk](#) en van de [adviescommissie Doorstroomvennootschappen](#).

3. Onafhankelijkheid van de belastingwetenschap op de agenda

Op 30 oktober 2020 hield Jan Vleggeert zijn inaugurele rede [Over onafhankelijkheid, de verschraving van het fiscale debat en wat we daaraan kunnen doen](#). In zijn oratie uit Vleggeert zorgen over de onafhankelijkheid van de belastingwetenschap vanwege het relatief grote aantal parttime belastinghoogleraren die daarnaast belastingadviseur zijn in de commerciële adviespraktijk. De oratie van Vleggeert vormde het startschot voor een [intens academisch, politiek en maatschappelijk debat](#) over de commerciële invloeden op de belastingwetenschap. De oratie was voor de Vereniging voor Belastingwetenschap aanleiding om een [bijeenkomst](#) te organiseren over de onafhankelijke fiscale wetenschapsbeoefening. De afdeling Belastingrecht van de Universiteit Leiden organiseerde op 24 september 2021 een [congres over de commerciële en financiële belangen in de rechtswetenschap](#).

Mede in het licht van deze oratie streeft de afdeling Belastingrecht naar een hooglerarenkorps dat overwegend bestaat uit hoogleraren met een grote aanstelling. Dergelijke aanstellingen komen ook de betrokkenheid bij de afdeling en het onderzoeksprogramma GFS ten goede. Hiermee is de afdeling Belastingrecht onderscheidend ten opzichte van afdelingen belastingrecht aan zusterfaculteiten. Zowel de Commissie Hammerstein (2009-2015) als de Mid Term Review (2016-2018) wees op het ontbreken van een 'gender balance' op hoogleraarniveau. De [benoeming van Irma Mosquera in 2021 tot \(fulltime\) hoogleraar Tax Governance](#) biedt intussen hieraan tegenwicht.

4. SWOT-analyse

In de onderstaande figuur is een SWOT-analyse opgenomen van het onderzoeksprogramma GFS.

<p>Sterktes</p> <ul style="list-style-type: none"> • Innovatief, multidisciplinair en internationaal erkend onderzoek • Inverdienvermogen (ERC-grant) • Sterke samenhang van het onderzoek in de eerste pijler (belastingontwijking door multinationals) • Onderzoek van groot maatschappelijk belang • Goede balans tussen (bijna) fulltime wetenschappers en aan de praktijk verbonden parttime wetenschappers 	<p>Zwaktes</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beperkte focus van het onderzoek in tweede pijler (interne soevereiniteit)
<p>Kansen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verwerven van tweede en derde geldstroom vanwege de maatschappelijke aandacht voor belastingontwijking door multinationals (1^e pijler) en de rechtsstaat (2de pijler) 	<p>Bedreigingen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Schaarste fulltime belastingwetenschappers (i.h.b. promovendi en universitair (hoofd)docenten) in verband met fiscale arbeidsmarkt

De Commissie Hammerstein (2009-2015) waardeerde de ingediende (maar afgewezen) NWO-voorstellen en beval sterk aan om te blijven streven naar het verwerven van financiering in de tweede en geldstroom. Thans zijn twee onderzoeksprojecten gefinancierd uit deze geldstromen en zijn bij NWO twee aanvragen voor een Vici-beurs (voor)aangemeld. Een aanvraag voor een Veni-beurs werd in 2021 afgewezen na de slotronde (interviewfase).

Met de sterke samenhang van het onderzoek in de eerste pijler heeft het onderzoeksprogramma GFS opvolging gegeven de aanbeveling van de Commissie Hammerstein naar het streven van meer coherentie in de promotie-onderwerpen. De Mid Term Review (2016-2018) constateerde reeds dat de in 2018 lopende promotieonderzoeken in dit opzicht voldoen. De Mid Term Review wees er verder op dat de aansturing van het

onderzoeksprogramma GFS sterk afhankelijk is van de kwaliteiten van het actuele leiderschap. Die aansturing berust op twee uitgangspunten: 1. De bewezen kwaliteit en productiviteit van de individuele onderzoekers en 2. Het waar mogelijk bevorderen van synergie. Dit zijn nog steeds geldende uitgangspunten, met dien verstande dat onderzoekscoördinator Jan van de Streek (2021-thans) stuurt op de aanwezigheid van samenhang en samenwerking door middel van regelmatige onderzoeksbijeenkomsten. Ook wordt gewerkt aan de (door)ontwikkeling van de onderzoeksfocus in beide pijlers van het onderzoeksprogramma in een beschreven beleidsvisie.
